

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Jókai-utca 8. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltetnek.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Az egyházi törvénykezés módosítására kiküldött konventi albizottság javaslata.

Az egyetemes konvent 1902. április 30-ik napján tartott üléséből egy albizottságot küldött ki azzal a megbizással, hogy mint zsinatelőkészítő albizottság terjeszzen alkalmas javaslatot a konvent elé a közigazgatási és fegyelmi biráskodásra vonatkozó törvényekre vonatkozólag; hangsúlyozván, hogy a szóban forgó törvények elvi alapja érintetlen hagyandó.

Ez az albizottság javaslatával idejében elkészülvén, a mint a múlt esztendei novemberi rendkívüli konvent jegyzőkönyve 33-ik pontjából látom, — azt a javaslatot Nagy Dezső már nov. 27-én bemutatta s a konvent kimondta, hogy „az kinyomatván, a törvénytervezettel egygyütt az egyházkerületeknek megküldendő legyen.“ Egyben „a konvent a tervezetet általánosságban részletes tárgyalás alapjául elfogadta.“

A törvénykezési tervezettel tehát e szerint majd lesz még alkalmunk a maga helyén és idejében *érdemileg* foglalkozni. Miután azonban ez a törvénykezés a hazai összes ev. ref. lelkészeket sőt egészen közletről az összes presbyteriumokat s közvetve az egész református egyházat érdekli: szükségesnek, üdvösnek és indokoltnak tartom, hogy erre a javaslatra a közfigyelmet már most felhívjam s az a felett való tárgyilagos eszmecsere lapunkban módot és alkalmat adjak.

Hogy tulajdonképpen mi van ebben a javaslatban, — azt a konventi jegyzőkönyvből nem vehettem ki; de a napokban annak a javaslatnak egy teljes szövegű nyomtatott példánya kezeim közé kerülvén, abba a helyzetbe jutottam, hogy azt nemcsak átolvashattam, hanem ma érvényes egyházi törvénykezésünkkel össze is hasonlíthattam.

Hogy az átolvasás és összehasonlítás *átalábanvéve*, milyen hatással volt reám, — arról

akarok az alábbiakban egyetmást felemlíteni s már itt kijelentem, hogy arészletes boncolgatósról lemondva, pusztán a mi viszonyaink által szabályozott tényleges helyzet nyomása alatt kifejlődött gyakorlati célok és lehetőségek szempontjából szólok a javaslathoz s veszem azt bírálatalá.

Mindenekelőtt feltűnő előttem, hogy a javaslathoz semmiféle indokolás nincsen csatolva; noha az efféle javaslatoknál erre annál nagyobb szükségünk volna, mert azon a konventen, hol ez a javaslat a részletes tárgyalás alapjául elfogadtatott, azok az indokok élő szóval előadhatlak ugyan, és bizonyára ki is fejtettek, de a nagy, országos érdekelttség előtt elvégre is ismeretlenek s éppen azért sem nem méltányolhatók, sem kellőleg nem ellenőrizhetők. A mennyire indokolható ez az idő rövidségével, — mely idő t. i. az albizottság rendelkezésére bocsátatott, — éppen annyira sajnálatraméltó egy olyan nagy szabásu munkálatnál, a milyen ez az előttem fekvő s az egész egyházi törvénykezést felölelő s — már itt kimondom, — azt alapjában egészen átgyurni akaró tervezet.

Tudva van mindnyájunk előtt, hogy ennek a mi törvénykezési szervezetünknek, és alkotmányunknak már eddig is *multja* van.

Mikor hosszas előkészület után a *debreceni zsinat* 1881-ben végre összeült, — akkor még sok tekintetben egészen más szellem dominált a lelkek felett, mint a XX-ik század elején! Ma §-ok nélkül talán még álmodni sem tudunk, — akkor pedig, — Czegléd hirneves papja néhai *Dobos János* szavai szerint, a zsinat tagjainak többsége örült, ha egy-egy §-ust szerencsésen agyonüthetett. Ma divatos mindentől nagy dolgot csinálni s az kelt maga iránt legcsodálatosabb bámulatot, a ki azokat az élettelen és lélek nélküli §-okat a gyávábbak ijesztgetésére legügyesebben tudja hányni-vetni. Maholnap oda jutunk, hogy mikor valakinek szel-

tására mindent elkövetni, ebben nemcsak egyházmegyénk egyházai, hanem református egyházunk minden számba vehető tényezői bizonyosan egyetértenek. Ő méltósága valóban nélkülözhetetlen. Az egyházmegye évtizedek óta, úgy össze van forrva véle szellemben, irányban és működésben, ennél fogva olyan közszereteten és közbizalmon alapuló tekintélye van, a melyet csakis egy hosszú időre terjedő, buzgó, bölcs és tapintatos működés eredményezhet. Ha volna is az egyházmegye területén ember, ki kellő hivatással bírna a gondnoki tiszt betöltésére: az kétségtelen, hogy csak hosszabb idő után érheti el azt a pozíciót a mit Ő méltósága ma méltán elfoglal. Kérnünk kell tehát itt a nyilvánosság előtt is, hogy ne hagyja el azt az egyházmegyét, a mely hozzá hű marad mind haláláig; ne hagyja el azt a zászlót, melyet annyi dicsőséggel és áldásos eredménnyel hordozott évtizedeken keresztül. L.

* * *

Már napok óta, hetekkel ezelőtt volt tudomásunk *Horthy István* lemondási szándékáról; de nem akartuk ezt a hírt még csak forgalomba sem hozni! Most is az a meggyőződésünk, hogy *Horthy Istvánnak* nem lehet még felre állani! Miért? Hát egyszerűen azért, mert nem lehet! Kérni, sőt — mint egykor *Farell Kálmánt* — az *Isten nevében* kényszeríteni kell őt a maradásra! Nemcsak a heves-nagykunsági egyházmegyének, hanem az egyetemes magyar református egyháznak is csak egyetlenegy *Horthy Istvánja* van s e nehéz időkben nem tudjuk őt nélkülözni! Birtokában van teljes testi s lelki erejének s adja az Isten, hogy legyen is még nagyon sokáig. A mi igaz diszünk ő s szeretettel és tisztelettel kérjük őt, ne akarja, hogy magunkat e diszünktől megfoszszuk. Szerk.

— **Baczoni-émlék.** Néhai dr. Baczoni Lajos sir-émlékére és a nevére teendő alapítványra újabb a

következő adományok folytak be: Máramaroszigeti ev. ref. egyház 2 k. Szikszay Zoltán 2 k. Szegedi Gyula 2 k. Biki Ferencz 2 k. Az eddig befolyt adományok összege 34 k. 29 fillér takarékpénztári kamattal együtt: 1249 k. 03 fill. Debrecen, 1903. febr. 6. A Debreceni Prot. Lap kiadóhivatala.

Tartalomjegyzék: A protestantizmus és a nők. Csiky Lajos. Tárcá: Az evolúció kérdése. Csiky Lajos. — Lelkipásztori híval. Nagy István. — A lelkészválasztás. Öry Tamás. — Tanügy: Az évvégi vizsgálatokról. Barcsa János. — Közéletünk: Válasz. Kubai Alajos. — Külföld: Az anglikán egyház hitcikkei. Nánássy Lajos. — Nekrológ: Dr. Böhl Eduárd. Dr. Erdős József. — Különfélék.

Felelős szerkesztő: ERŐSS LAJOS.

Most jelent meg:

Szügyi József. „Négyhangú magyar ev. ref. Chorálkönyv“
II. kiadása Ára 8 korona

és

Van-Oosterzee, „a Heidelbergi Káté 52 egyházi beszédben. Ára a 2 vaskos kötetre terjedő műnek füzve 10 korona, csinos és erős vászonkötésben 12 kor.

Megrendelhetők a kiadónál:

László Albert és Társa

a tiszántuli ev. ref. egyh.-ker. kizárólagos bizományosánál
Debrecenben.

Az utóbbi 2 koronás havi részletfizetésre is.

Az őszi és téli-idény alkalmából

Ruháinkat

NEUMANN M.

cs. és kir. udvari szállító

férfi fiu és gyermek ruha áruházában szerezzük be.

Legmegbízhatóbb bevásárlási forrás

Debreczen, Főtér, a magy. kir. postával szemben.

Alapított 1845-ben.

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Jókai-utca 8. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltetnek.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Karai Sándor** tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Az egyházi törvénykezés módosítására kiküldött konventi albizottság javaslata.

Az egyetemes konvent 1902. április 30-ik napján tartott üléséből egy albizottságot küldött ki azzal a megbizással, hogy mint zsinatelőkészítő albizottság terjeszzen alkalmas javaslatot a konvent elé a közigazgatási és fegyelmi biráskodásra vonatkozó törvényekre vonatkozólag; hangsúlyozván, hogy a szóban forgó törvények elvi alapja érintetlen hagyandó.

Ez az albizottság javaslatával idejében elkészülvén, a mint a mult esztendei novemberi rendkívüli konvent jegyzőkönyve 33-ik pontjából látom, — azt a javaslatot *Nagy Dezső* már nov. 27-én bemutatta s a konvent kimondta, hogy „az kinyomatván, a törvénytervezettel egygyütt az egyházkerületeknek megküldendő le-szen.” Egyben „a konvent a tervezetet általánosságban részletes tárgyalás alapjául elfogadta.”

A törvénykezési tervezettel tehát e szerint majd lesz még alkalmunk a maga helyén és idejében *érdemileg* foglalkozni. Miután azonban ez a törvénykezés a hazai összes ev. ref. lelkészeket sőt egészen közelről az összes presbyteriumokat s közvetve az egész református egyházat érdekli: szükségesnek, üdvösnek és indokoltnak tartom, hogy erre a javaslatra a közfigyelmet már most felhívjam s az a felett való tárgyilagos eszmeccserére lapunkban módot és alkalmat adjak.

Hogy tulajdonképpen mi van ebben a javaslatban, — azt a konventi jegyzőkönyvből nem vehettem ki; de a napokban annak a javaslatnak egy teljes szövegü nyomtatott példánya kezeim közé kerülvén, abba a helyzetbe jutottam, hogy azt nemcsak átolvashattam, hanem ma érvényes egyházi törvénykezésünkkel össze is hasonlíthattam.

Hogy az átolvasás és összehasonlítás *átalábanvéve*, milyen hatással volt reám, — arról

akarok az alábbiakban egyetmást felemlíteni s már itt kijelentem, hogy a részletes boncolgatásról lemondva, pusztán a mi viszonyaink által szabályozott tényleges helyzet nyomása alatt kifejlődött gyakorlati célok és lehetőségek szempontjából szövegeket a javaslathoz veszem azt bírálatalá.

Mindenekelőtt feltűnő előttem, hogy a javaslathoz semmiféle indokolás nincsen csatolva; noha az efféle javaslatoknál erre annál nagyobb szükségünk volna, mert azon a konventen, hol ez a javaslat a részletes tárgyalás alapjául elfogadtatott, azok az indokok élő szóval előadhatlak ugyan, és bizonyára ki is fejtettek, de a nagy, országos érdekeltség előtt eivégre is ismeretlenek s éppen azért sem nem méltányolhatók, sem kellőleg nem ellenőrizhetők. A mennyire indokolható ez az idő rövidségével, — mely idő t. i. az albizottság rendelkezésére bocsátatott, — éppen annyira sajnálatraméltó egy olyan nagy szabásu munkálatnál, a milyen ez az előttem fekvő s az egész egyházi törvénykezést felölelő s — már itt kimondom, — azt alapjában egészen átgyurni akaró tervezet.

Tudva van mindnyájunk előtt, hogy ennek a mi törvénykezési szervezetünknek, és alkotmányunknak már eddig is *multja* van.

Mikor hosszas előkészület után a *debreceni zsinat* 1881-ben végre összeült, — akkor még sok tekintetben egészen más szellem dominált a lelkek felett, mint a XX-ik század elején! Ma §-ok nélkül talán még álmodni sem tudunk, — akkor pedig, — Czegléd hirneves papja néhai *Dobos János* szavai szerint, a zsinat tagjainak többsége örült, ha egy-egy §-ust szerencsésen agyonüthetett. Ma divatos mindentől nagy dolgot csinálni s az kelt maga iránt legcsodálatosabb bámulatot, a ki azokat az életelen és lélek nélküli §-okat a gyávábbak ijesztgetésére legügyesebben tudja hányni-vetni. Maholnap oda jutunk, hogy mikor valakinek szel-

lemi értékeléséről leszen szó, — többé nem talentumokról fogunk beszélni, hanem §-okról; ilyenformán: „ime egy 1000, — 2000, — 5000 stb. stb. §-usos férfiú . . . !” Szóval: *merni fogjuk a §-ok számával a tehetséget s ugyanakkor valószínűleg centiméterrel a verssorok hosszúságában keresett költői ihletet . . . !!!* Mondom, hogy nem így volt ez még a 81-iki debreceni zsinat alkalmával. Akkor még egyházunk jóléte és biztos fenmaradása nem volt oly keményen oda kötve a §-ok vasmacskájához; hanem mikor a zsinat által alkotott törvényeket a „császári és királyi apostoli felséghez” a magyarországi reformált egyház zsinatának nevében felterjesztették (nem kisebb férfiak, mint *Id. Báró Vay Miklós, Nagy Péter, Véghely Dezső és Tóth Sámuel!*) ebben a felterjesztésben, *éppen az egyházi törvénykezés szervezetére* vonatkozólag a következő igen jellegzetes s ma is figyelemreméltó szavakat olvassuk: „. . . törvények nélkül rendezett egyházi társadalom nem állhatván fent, ezek megalkotásánál a zsinat az evangéliomokban lefektetett elveket, az eddig gyakorlatban volt patriarchalis módot és eljárást, ennekövetkeztében az egyszerűséget, gyorsaságot tartotta szem előtt; hogy e törvények egyfelől bizalmat ébreszsenek, de az egyházi hatóság tekintélyét is fentartsák és biztosítsák; és végre, hogy a törvénykezési eljárás tulságos költségekkel ne járjon.”

Ilyen szerencsésen megtalált és okosan felállított elv mellett volt aztán keresztülvihető, hogy egyházi törvénykezésünk egész szervezete, illetőleg az ezen szervezetet kifejítő s meghatározó §-ok összesége törvénykönyvünkben még akkor alig foglalt el 15 oldalt.

Egyszerű, rusticus észjárással azt hihetné az ember, hogy a milyen arányban fejlődik a világ, — olyan arányban apad a törvény §-ainak tengere is s a mely pillanatban becsületessé válnék minden ember, abban a pillanatban nem lenne szükség törvényre. A dolog azonban nem így van, mert a tapasztalat még egyházi téren is a mellett bizonyít, hogy a világ fejlődése és a törvénykezés szabályozására kifundált jogi formulák és módozatok rendszere között egyenes arány áll fent s a világ fejlődésének elmaradhatatlan következménye a törvénykezések rendszerének a fejlődése. Csakis így érthetjük meg, hogy a debreceni zsinat után alig 10 esztendőre a budapesti zsinat előbbi törvénykezési rendszerünket már elveti; vagy legalább is annyira átdolgozza, hogy törvénykönyvünknek az a része, hol erről van szó, 29 oldalra növekedik! És a külső terjedelemhez idomul a belső tartalom is. Minden ízében más a 81-iki és ismét más a 93-iki törvény-kodex.

Az időt ilyen radikális átgurás indoklására én kissé nagyon is rövidnek találtam ugyan s úgy tetszett nekem, mintha azok az indokok, melyekkel *Báró Vay Miklósek* a 81-iki tör-

TÁRCA.

Az evolúció kérdése.

II.

Az evolúció tanának történeti fejlődése.

Az evolúció tanában új elméletet állított föl *Darwin Károly Róbert*, ki még ma is erős befolyást gyakorol az ez irányban kutató és járó közvéleményre. Darwin, a nagy angol természettudós, 1809. febr. 12-én született s nagy utazásokat tevén, saját jószágán 20 évig munkálkodott kutatásai és megfigyelései feldolgozásán. A föld, — állat, — növény és élettan terén tett munkálatai az újabb kor első rangú természettudósává avatták őt. Meghalt 1882. ápr. 19-én. A természettudósok között az első sorban áll tehát Darwin, s minden oldalról tiszteletnek örvendő, nemcsak tudományaért s megfigyelő és leíró ügyességéért, hanem őszinteségeért és nyílt becsületességeért is. Elmélete azonban lényegében ugyanaz a már említett tudósok elméleteivel, a mennyiben a növények és állatok különböző fajainak eredetét ő is a természeti okok fokozatos működésében találja föl.

„A fajok eredete” című művében így szól Darwin: „Azt hiszem, hogy az állatok legfentebb 4 vagy

5 elődtől származtak le és a növények is ugyanennyi vagy kevesebb számu elődtől.” Ugyanazon lapon azon ban már sokkal tovább megy, a mikor így szól: „Az analogia engemet egy lépéssel tovább, nevezetesen arra a hitre vezetne, hogy valamennyi állat és növény ugyanazon egy őspéldányból eredett;” és azt teszi hozzá, hogy „valamennyi organikus valóság, mely valaha ezen a földön élt, valamely őseredeti formából származott le.” A legnagyobb jelentőségű pont, a melyben Darwin elődeitől különbözik, abban áll, hogy ő az életből indul ki, míg azok a holt anyagból. Elődei az élet eredetét fizikai okokra viszik vissza, míg ő élő sejtek vagy csirák létezését veszi föl. Ő nem megy be azok eredetének kérdésébe, hanem azok létezéséből indul ki, a miből természetesen az következik, hogy ő neki egy teremtő személyiségre kellett gondolnia. A második lényeges pont, a miben ő elődeitől különbözik, abban áll, hogy elődei a fajok különbözőségét a fejlődés benső hatalmára, a tökéletesedés utáni küzdelemre viszik vissza, míg Darwin szerint a fajok eredete főként a kívülről működő természet azon törvényeire vihető vissza, mely a gyöngét, vagy a kevésbé tökéleteset előli, míg az erősebbet vagy tökéletesebbet megőrizi. A harmadik különbség pedig, legalább „A teremtés nyomai” című mű szerzőjét illetőleg abban áll, hogy ez utóbbi szerint új fajok rögtönözve is állhatnak elő, míg Darwin szerint csak nagyon kicsinyes változások lassu menetén át keletkezhetnek. De mindanyian megegyez-

vényeket a királyi felség előtt motiválták, — imár a budapesti zsinaton egybegyültek előtt nem nyomnak többé annyit a serpenyőben, mint a mennyit nyomtak 10 év előtt: de hát megnyugtatómra volt az a gondolat, hogy elvégre olyan munkálatot kaptunk, mely — eltekintve a kor követelményeivel együtt járó apróbb módosításoktól, — hosszú időkre állapítja majd meg egyházunkban a törvénykezési és birói eljárás módozatait.

Csalódtam! És pedig csalódtam nem a 93-iki törvények belső kvalitásának értékelésében, mert hiszen erre vonatkozólag 10 év leforgása alatt komoly panaszt alig hallottunk, — hanem csalódtam azon feltevésében, hogy egyházunkban most már a törvénykezési és birói eljárás módozata hosszú időre meg van állapítva.

A konventi albizottság előttem fekvő és az egyházkerületekhez tárgyalás végett leküldendő javaslata ismét oly nagyfokú metamorphosist tüntet fel, hogy ha ez egyáltalán indokolható, önkénytelenül is azt kell kérdeznem, hogy mi módon volt lehetséges nekünk az elmúlt 20 esztendő alatt eddigi törvénykezési eljárásunkkal megélni? A külső változtatással egyenlő lépést tart a tartalom növekedése is.

Előttem fekszik egy pár egyházi jogi munka s ezekből Németország, Austria, Schweiz és Itália különböző egyházainak alkotmányát és törvénykezési eljárását lapozgatom, még pedig szakaszonként és §-okként. S ime azt látom, hogy

sehol olyan nagy terjedelmű komplikált törvénykezési szervezet nincs, mint a minő akar lenni ez a konventi albizottság által tervezett javaslat.

Én nem akarom azt kétségbe vonni, hogy a kodifikáció vagy egyéb jogi tekintetek szempontjából ez a javaslat tényleg jobb óhajt lenni, mint mostani törvénykezési rendtartásunk; noha kétségkívül igen régi jogi elv az is, hogy a mi jó egy perrendben van, az mindig és mindenütt az egyszerűsége vihető vissza: ámde egyházi törvénykezésnél, — jobban mondva: az egyházi törvénykezés vezetésére szükséges szabályok és §-sok szerves egybeállításánál elvégre is nem pusztán rideg jogi szempontok döntenek, — hanem figyelembe veendő 1-ször a pervitelben érdekelt felek s 2-ször s az itélethozatalra minősített birók jogi érzelme, kvalitása, gyakorlottsága törvényismerete és hivatása is. Arra kell törekedni, hogy egész törvénykezési rendtartásunk egyszerű, világos evangéliumi zománcu s annyira áttekinthető legyen, hogy az eljárás szabályszerűsége úgy a jogkereső félre mint a bíróra nézve minden körülmények között biztosítható és megkönnyíthető.

Hogy nem így van, — elég nagy baj a világi törvénykezésnél is! De legalább itt megvan a korrektívuma az ügyvédi képviselőben, a mihez népünk már hozzá is szokott. Ám én az egyházi törvénykezés terén, — őszintén megvallom, — ellene vagyok minden ügyvédi beavatkozásnak. Azt tartom nemcsak természetesnek,

nek e tudósok abban a főpontban, hogy a növények és állatok valamennyi végtelen különbözőségei és csodaszzerű organizmusai, a legalacsonyabbaktól a legmagasabbakig, értelem nélküli fizikai okok működéséből erednek.

A darwini theoria azért a következő alapelvekből indul ki.

1. Hasonló hasonlót nemz, ez az öröklésnek a törvénye, a mely szerint a növény- és állatország egész világában a szülött hasonló az ő szülőjéhez.

2. Vitatja Darwin a változás törvényét, mely abban áll, hogy míg a szülött, minden lényegesben hasonló az ő szülőjéhez, egyszersmind többé vagy kevésbé mindig is különbözik elődétől. E változások néha elkorcsosulásban állanak, néha közönyösök, néha meg tökéletesedést mutatnak; vagyis hát olyanok, melyek szerint a növény vagy az állat többé vagy kevésbé előnyösen fejtheti ki a maga működő erejét.

3. Mivel a növények és az állatok geometriai rendben növekednek, nagy mértékben törekednek egyszersmind fentartási eszközeik teljes kifejtésére is, a mi szükségképpen a létért való folytonos és egyetemes küzdelemre nyújt alkalmat.

4. Ezen küzdelemben áll a fennmaradás legteljesebb biztosítója; vagyis hogy azon egyedek, melyek a létért való küzdelemben olyan alakváltozatokat nyernek, melyek őket társaik fölé emelik, túlélnek ezeket és sajátoságaikat átviszik ivadékaikra is; ebben áll a „természeti kiválasztás“, vagyis az a tény, hogy az érte-

lem nélküli és céltudatlan természet kiválasztja azokat az egyedeket, melyek legalkalmasabbak arra, hogy folytassák és tökéletesítsék a fajt. Ezen néhány elv működése útján történik az, hogy megszámlálhatatlan korzakoknak folyamában a növények és állatok valamennyi különböző formái előállottak.

„Érdekes dolog, — mondja Darwin, — elképzelni egy összevissza hányt területet, benépesítve sok különböző fajú növényekkel, a bokrokon éneklő madarakkal, a szerteszét röpkedő rovarokkal s a nedves föld mélyében rágódó férgekkel s arra gondolni, hogy ezek az egymástól annyira különböző s egymástól oly különböző módokon függő, más- és másként szerkesztett alakok mindennyian a körülöttünk működő törvények által hoztak elő. E törvények legszélesebb értelemben véve: a növekedés az ujrafejlődéssel együtt; az öröklékenység, mely csaknem teljesen egy az újra fejlődéssel; a változékonyság, mely az élet feltételeinek, azok használatának vagy mellőzésének indirekt vagy direkt tevékenységében áll; a növekvés eszméje, mely oly magasra emelkedhetik, hogy a létért való küzdelemre s a természeti kiválasztásra vezet, magában foglalván a jellem kifejlődését és a kevésbé kifejlődött formák elpusztulását. Ilyenformán aztán a természet küzdeleméből, az éhségből és a halálból, egyenesen következik a legmagasztosabb tárgy, a melynek felfogására egyáltalában képesek vagyunk, nevezetesen a magasabb állatok előállása.

hanem *magasabb szempontból mindenkifélté hasznosnak és üdvösnek*, ha a felek magok is előkészíthetik peröket s a bírók, — kik nem a perekből élnek s nem is szentelhetik kizárólag ezeknek idejüket, — még a bonyolultabb ügyekben is biztosan ítélnének. De arra, hogy ez így legyen, két feltétel van. Az egyik az, hogy *egyházi törvénykezési alkotmányunk, — mint fentebb mondtam, — legyen egyszerű, rövid, könnyen áttekinthető; a másik, hogy ne változtatgassuk azt minden 10 esztendőben!*

Már Tacitus megmondta, hogy minél több a törvény, annál romlottabb az állam. Ezt a híres mondást én ezuttal úgy alkalmazom, hogy menél többször veszik nálunk revisió alá törvénykezési eljárásunkat, annál komplikáltabbá lesz az s ma holnap oda jutunk, hogy ügyvéd és jogtanácsos nélkül — kerületen, egyházmegyén vagy konventen. — moccanni sem tudunk.

Espereseink, lelkészi, mint világi tanácsbíróink a 93-iki törvénykezési eljárás módozataiba valahogy immár csak belejöttek; noha tagadhatatlan, hogy nehézségek még mindig fordulnak elő elég gyakran. — a mi csak természetes s igen könnyen érthető olyan bírónál (pedig a bíraskodást s általában a törvénykezést más alapokra nem fektethetvén, azok a bírók legalább is fele részben mindig ilyenek lesznek!) kik efféle ügyekkel csak felettébb ritkán s nagy időközökben, évenként egyszer, kétszer foglalkozván,

valódi szakavatottságra szert soha nem tehetnek s nem feladatuk, nem is ambíciójuk, hogy tegyenek. Ilyen viszonyok között legalább is óvatosoknak kellene lennünk a régi mesgyék megháborításánál, hogy a tárgyalások alkalmával, melyek a bizonyítással és ítélethozatallal több pontban érintkeznek, a nem jogi képzettségű és nem hivatása szerént való bíró is minden nehézség nélkül járhasson el s az ügy tulajdonképpen érdemét belátva okosan, de egyszerűsmind szabadon dönthessen. Mert nem szabad elfeledni azt sem, hogy az egyházi törvénykezéseknél nincs királyi ügyész, kinek a világi törvénykezés terén hatásköréhez tartozik örködni a felett, hogy az eljárás a törvénynek megfelelő legyen.

A konventi albizottság javaslata azonban ezekre a szempontokra nincs tekintettel, hanem radikálizmusában elmegy addig, hogy még „a kellő írásmintákkal ellátott egységes bírói ügyviteli szabályzatokat is“ a konventtel akarja „megalkottatni“ és pedig az összes egyházkerületekre kiterjedőleg. Ez is nagyon érdekes, mert p. o. a tiszántuli egyházkerület a maga ügyviteli szabályzatával alig másfél évvel ezelőtt készülvén el (*Ritoók Zsigmond* volt a mestere!) jóformán még ki sem próbáltatott, meg sem szoktuk s már is lomtárba van szánva. Gondolom: ilyenformán vannak a többi kerületek is.

Én hát, — noha készséggel elismerem, hogy a haladás egyik feltétele a jó törvényke-

A darwini elmélet bírálata.

A darwini elmélet először is ellene mond a bölcselileg képzetlen emberek köznézetének, mely nem tudja azt elhinni, hogy a cethal és a kolibri, az ember és a légy ugyanazon forrásból erednének; nemhogy a cethal a kolibriből eredt vagy az ember a légyből, hanem hogy mind a kettő megszámlálhatatlan millió éveken keresztül, a változások lassu folyamatán át jutott volna oda, a hol ma áll. Mert hát, ez az elmélet tudományos tollaitól megfosztva, végre is ide megy ki. Nem csoda hát, hogy mikor az először napvilágot látott, nem csak csodálkozással, hanem méltó megütözéssel fogadtatott a tudományos világ által; de azért ez az elmélet tényleg túlélte megtámadtatását. Az a körülmény, hogy lényegében megegyezik az a kor szellemével, valamint feltalálójának és követőinek komoly tanultsága, széleskörű befolyást s egyelőre legalább imponáló erőt biztosított ez elméletnek. Mi azonban megjegyezhetjük másodsor, hogy a szóban forgó elmélet nem lehet igaz, mert lehetetlen fölvételre alapul. Azt mondja nevezetesen ez elmélet, hogy az elme munkáját az anyag végezi, a mi pedig lehetetlenség és képtelenség mindazoknak ítélete szerint, a kik nem materialisták; már pedig a materialisták, legyenek azok tanult vagy tanulatlan emberek, minden időben csak egy csekély töredékét képezték és képezik ma is az emberiségnek. Darwin tana abban áll, hogy egy ösere-

deti sejt, minden benső értelem nélkül, pusztán természeti befolyások alatt, a növény- és állati organismusok minden végtelen különbözőségévé kifejlődhetik és kifejlődik. Nemesak azt állítja ő, hogy mindez természeti okokra vihető vissza; nem csak azt állítja továbbá, hogy a növényélet alsóbb mozgásai észre nem vehető fokozatokon keresztül az állatok ösztönébe és az embernek magasabb értelmébe mennek át: hanem e folyamat egészen át mindenütt tagadja az értelem közbelépését. Isten teremté az anyagot, mondja Lamarek; Isten teremté az értelem nélküli élő sejtet, — mondja Darwin — s mindakettő azt mondja, hogy minden egyébb a természeti törvény útján következik be, minden cél és minden határozott szándék nélkül. De hát ezt az ember épúgy nem hiheti, mint a hogy nem tudja azt elhinni, hogy a világban levő művészet, irodalom és tudomány művei a szénsav, a víz és az ammonia művei

Ez a rendszer továbbá teljesen az istentagadás alapján is áll, a miért aztán nem is tarthat igényt kellő hitelre Isten a maga lételet s a világ kormányzatára való gondját olyan világosan és olyan erővel megmutatta, hogy az azzal ellenkező összes és tudományos észlelések csak annyi erővel bírnak, mint egy pókháló a forgószél zivatarában. Nincs azokban ugyanis semmi-nemű ellenálló képesség. A pusztá naturalista, tehát az olyan ember, ki a természet tanulmányozásában a természeti erőkön kívül semmi egyébben nem hisz,

zésnek, -- érvényben lévő törvénykezésünk ily mérvű átalakítását célravezetőnek teljességgel nem tartom. Olyan bírónak való ez a javaslatban kontemplált szervezet, a kik állandóan és hivatás szerént törvénykezéssel foglalkoznak, s magukat ebbe beleélni van idejük. A mi viszonyaink között pedig első szempont legyen, a mit Justinián így ad utasításul a bírónak: „sit tibi tertium studium, — lites cum omni aequitate audire, et omnes quidem breviores — decidere.“ *Szóval legyen a mi törvénykezésünk egyszerű.* S mert a most érvényben álló törvénykezési szervezetet a javasoltnál egyszerűbbnek tartom, óhajom az, hogy a zsinat a javasoltat mellőzve, ismét csak *amazt* hagyja meg törvénykönyvünkbe, megkeresztelve azt egy kis evangéliumi lélekkel. Az a „*patriarchalis mód*“, melyet Báró Vay Miklósék emlegetnek, bizony többet fejez ki, mint sokan gondolják!

Eröss Lajos.

Lelkipásztori hivatal.

(Folytatás.)

Előző cikkemben kifejezést adtam azon nézetemnek, hogy a prófétai, apostoli erővel ható prédikátor csak az a lelkész lehet, a ki nagy lelki tusakodás, fájdalmas vívódás hosszas folyamata alatt átalakul a fészében ismert eszmény szerinti keresztyénné. Ennek gyöt-

nem képes megérteni azt az erőt, a melyet az erkölcsi és vallásos meggyőzések az emberek elméjére gyakorolnak. És ezek a meggyőzések mig egyfelől rendkívüli erős és nemesítő hatással vannak azokra, kik vallják, más oldalról épenolyan veszélyesek azokra nézve, kik figyelmen kívül hagyják, vagy éppen nem is ismerik azokat.

Ámde mikor azt mondjuk, hogy ez a rendszer istentagadó alapon épült föl, nem akarjuk ezzel azt is mondani, hogy maga Darwin is atheista lett volna. Hiszen ő műveinek több helyén elismeri Istennek lételet, s úgy látszik, mintha érezné is Isten lételetének szükségét, mikor az élet eredetéről tárgyal. Azt sem akarjuk mondani, hogy mindazok, a kik az ő tantételeit elfogadják, atheisták volnának. De hát éppen abban van az a következtetés, a melyet egy minden mélyében átgondolt tudományos elmélet soha magának meg nem engedhet, hogy atheistikus elmélet prófétájává legyen egy olyan valaki, a kik lelkének mélyében theistikus alapra helyezkedik.

A természeti törvények ugyanaz Istenre nézve, a mi egy véső vagy egy ecset a művésznek a kezében; a mi azt teszi, hogy Isten éppen annyira szerzője az állati vagy növényi egyedek legkülönbözőbb fajainak, a mennyire egy szobrász vagy egy festő szerzője az ő saját művének. Ez theistikus tan, de a mely nem egyezik aztán meg Darwin tanával, mely abban áll, hogy

rödő szívének minden csepp vére tiszta, drága gyöngyszemekként hull hallgatói elé.

Ugyanazért, ha az idők ma is olyanok volnának, hogy a látható egyházra háruló kisebbség hátrány nélkül lehetnének annak szolgálói, ide s tova egyetlen hivatalnokai a legegyszerűbb megjelenésű, szegény emberek önmagukban családjukban és háztartásukban; ha továbbá a lelkészek csupán igehirdetők volnának nem egyszersmind az egyházban csaknem mindenütt annak kormányzói is: ekkor én akarnám, hogy a lelkészek éljenek szegénységben, de azzal a hittel, lélekkel, melylyel éltek a keresztyénség és reformáció igehirdetői, kiknek lelki nagysága, gazdagsága, tulvilági lelkesültsége előtt meghajoltak e világ hatalmasai, mikor azok az egyszerű emberek mint chérubimok álltak előttök az ige fényes lánggalosával. Ekkor, ha a lelkészek benső hívásra lépnének hivatalra, mig az élet gondjaival vívott küzdelmekben lelkök megedződnek a hitre, Isten akaratán való megnyugvásra, benne vetett erős bizodalomra; mig magok eljutnának a megvigasztaltatás állapotára: hallgatóik tömegét vinnék magokkal a magasabb hitéletre, mintegy átvívén azok lelkébe a saját lelkökben forrongó munkát.

Azonban sem a lelkészek nem vonhatják ki magokat a kor társadalmának követelményei alól, nem szállhatnak szembe és nem szegülhetnek ellene büntetlenül a társadalmi előítéleteknek; sem az egyház külső állására nem közömbös az ő hivatalnokainak, így a lelkészeknek is, külső társadalmi megjelenése, nemesak, de éppen külsőségek, hiu cifraságok után kapkodó korunkban tulajdon egyházunk hívei is a lelkészek és magának az egyháznak nagy kárával tesznek összehasonlíthatóságokat a mi lelkészeink és a római egyház papjai között.

Mint hogy továbbá a lelkészek nemesak igét hirdetnek, a mi erőteljesebben buzog egy zaklatott lélekből, hanem egyházat is kormányoznak, a mihez pedig

Isten sok száz vagy sok ezermillió esztendővel ezelőtt létrehívott egy élő sejtet vagy élő sejteket, s azóta csak annyira nem törődik a világegyetemmel, mintha ő — az Isten — éppen nem is léteznék. Ez pedig nem egyéb, mint rideg atheismus, ha úgy tetszik: materialismus, mely az emberi lelket teljesen Isten nélkül, tehát egy Atya, egy segítő vagy egy kormányzó elv nélkül hagyja, akár csak egy Epikurus, vagy egy Comte elmélete.

És végül ez az elmélet pusztá hypothesis, melyet bebizonyítani nem lehet. A dolgok eredetéről ugyanis a természetfölötti kijelentés kizárásával semmit sem lehet tudni, mert minden egyéb fölvetel pusztá okoskodáson alapul. A dolgok eredetére vonatkozó összes bölcséleti vagy tudományos elméletek bizonytalansága teljesen kitűnik azoknak nagy számából és örökös következtetlenségeiből. Mihelyt a tudomány szakít a ténylegessel és a meglevővel, mindjárt a speculatio területére csap át, a bölcséletbe merül el s a bölcsélet tétveteg csalódásainak leszen rabjává.

(Folyt. köv.)

Csiky Lajos.

lélek, biztos elme kell; de meg mivel e hitetlen, vagy legalább is kicsiny hitű világban, a mint arra sok szomorú példát láthatunk, magok a lelkészek is, az élet súlyos gondjaival vívott küzdelmekben nem Istenhez emelkednek, hanem földre roskodnak, vagy éppen kárhozatba merülnek, a mikor is a lélek már nem hoz elő fájdalomszülte drága gyöngyöket, de a fájdalom tüzeiben kiég az elme, elborul: a mit a társadalom kormányzatának gépezetében alkalmazott minden rendű rangú hivatalnokok olyan fokozódó hevességgel sürgetnek, református egyházunkban is magának az egyháznak érdekében kell mindent elkövetnünk arra, hogy a lelkészeknek is nyugodt, biztos megélhetést adjunk. Csakhogy ezt nem a fizetés kiegészítéssel, nem a szégyenletes, megalázó kongruával, nem is csak az államtól kikunyorált segítséggel, hanem egyházunkban törvényhozásilag végrehajtott olyan mélyre ható újítással fogjuk valaha megcsinálni, a melynek egy részét néhány évvel ezelőtt e lapokban én már egyszer mint kérdést felvettem, másik részről még eddig se nem hallunk, se nem olvasunk, de a mely nélkül azt az erőteljes munkát, melyre egyházunknak az ő lelkészeinél a változott nehéz viszonyok közt mulhatatlanul szüksége van, soha sem fogjuk látni. Nem áltatom magam azzal, hogy emberek közt tökéletes törvények születhetnének, vagy hogy tökéletes törvényekkel is eszményileg boldog állapotokat teremthetnénk, mert hiszem ember gyarlóság hiábavalóság nélkül nem lehet. De azt bizton várhatjuk, hogy ha egyházunk alkotmánya e ponton úgy alakítatik át, hogy általa minden tehetség a neki megfelelő helyet találhassa meg, illetőleg oda állíttassék, aztán a tudomány, az arravalóság, a becsületes munka mind erkölcsileg, mind anyagilag jutalomban részesülhessen, ez sokban feléleszti a kedvet, kik így csüggedten, tétlenül állnak, ezzel egyházi életünk erőteljes felundulást vesz.

Ez a javulást hozó mélyre ható reform, volna a *lelkészi hivatalok betöltésének rendbontó zavaroktól biztosított módja együttesen a lelkészi javadalmazások rendezésével.*

A lelkészi állások betöltése, mihelyt az nagyobb javadalommal van egybekötve, csaknem mindenütt a gyülekezet békéjének felbontásával, erkölestelen üzemekkel jár, melyek után felbomlott hitéletet, jó rendet az egyházban helyreállítani még kiváló adományokkal felruházott lelkész is alig képes, de mindenesetre évekre megbénítja, lehetetlenné teszi lelképásztori munkáját. A mennyiben pedig a lelkészek legtöbbszörnek a lelke nem ment a bosszu, visszatorlás gyarlóságától, lesz a gyülekezetekben holtig tartó ádáz visszavonás lelkész és népe között. A hivatalos beavatkozás valószínűleg nagyon sok esetben elsimítja (de meg nem szünteti) az elégedetlenséget, külső zavargást; mégis minden lépten nyomon hallunk hol innen, hol onnan egyházelhagyásról, unitarizmusba, baptizmusba, vagy felekezetnélküliségbe térésről. És hallunk, tudunk — ez a legnagyobb szegénye egyházunknak! — lelkészek timóniájáról, az Alföld dusan jövedelmező papságainak mesés összegeken megvásárlásáról, az Alföld népénél is már, mely eddig e tekintetben hozzáférhetetlen, tehát érintetlen volt. Ezek miatt én ha jól emlékezem lapunk 1899-ik évfolyamában felvettem a kérdést, hogy vétessék ki a nép kezéből a feltétlen és közvetlen lelkészválasztás. A lap akkori szerkesztője — mondhatom, csupán kivihe-tőség okán — ezen megjegyzéssel adta közre gondolataimat: „Magna petis Phaeton.” Igaza is van. Amde a

sok rázkódás, mely éppen legerősebb egyházainkat fenyegeti, ime alig három év alatt olyan erővel tolja előtérbe e kérdés megoldásának szükségét, hogy a lap mostani szerkesztője, a füzegyarmati unitárius mozgalom hírének kapcsán a lap múlt évi 36. számában így nyilatkozik: „Egygyel több ok az a felett való gondolkodásra, hogy vajjon megahagyjuk-e a lelkészválasztás jogát a gyülekezeti tagok birtokában, vagy reformáljuk alkotmányunkat e ponton is az ő kálvinizmus igaz szellemében!?” Hogy mi az ő kálvinizmus igaz szelleme, annak nyomait megtaláljuk p. o. Révész Imre „A protestáns egyházalkotmány alapelvei a XVI. századi főbb reformátorok, vallástételek és egyházszervezetek bizonyítása szerint” c. munkája következő tételeiben:

(Folyt. köv.)

Nagy István.

TANÜGY.

A debreceni ev. ref. iskolaszéki elnökség jelentése az 1901/2. tanévről.

Annyira megszokhattuk, hogy a debreceni egyház beléletéről általában mint különösen isko'ai ügyéről a nyilvánosság elé valami alig kerül, hogy szinte meglepetést éreztem, midőn a „Debr. Prot. Lap” múlt évi 37-ik számában az iskolaszéki elnökségnek az elemi népiskolai iskolaszékhez intézett jelentését megpillantottam. Öszinte érdeklődéssel vettem a kezembe a nyilvánosság ez első fecskéjét, s aztán vártam, hátha akad valaki, a ki méltatni fogja a jelentés tartalmát. De mindeddig hiába vártam. Pedig e jelentés akár alakját, akár a benne foglaltakat s előadottakat tekintse az ember, elég fontosságu arra nézve, hogy vele a nyilvánosság foglalkozzék. Ez a mi éltető levegőnk. Nem tagadom, hogy magam is sokáig haboztam, vajjon hozzá szóljak-e e jelentéshez, mikor már az újabb tanév első fele része is elmúlt? Am még nem végződött el a 2-ik fele. Az illetékes faktorok előtt még bőséges idő áll, hogy az elmondhatók megszívlelése után egyet-mást pótoljanak olyat, a mi vagy elmaradt most, vagy pedig változtatást igényel a jövőben. Ilyen tekintetből nem találom ma sem elkésettnek a fenti nevezett jelentés taglalását. Tehát lássuk, a mint következik.

A jelentés az I. és II. számmal jelzett részben a tankötelesek és iskolába feljártak statistikáját adja. Valószínűleg téves elhelyezés miatt a II. szám alatti szakaszba kellett volna jutnia a III. sz. a. levő első bekezdésnek is. Az adatok felsorolása azonban nem táblázat alakjában van közölve, a mint különben ez ma már általánosan elfogadott gyakorlat, hanem mintha valaki egy táblázatos kimutatás tételeit egy másik egyének fenhargon olvasná fel s minden tételnél oda olvasná egyuttal mindannyiszor a rovatnak a címét is. Így aztán a rovatcimekbe beosztható kifejezéseket minden egyes számtételnél ismételnie kell. Az ilyen alaku statisztikai kimutatás nem ad áttekinthető képet az állapot jelenéről; arra jó, hogy a sokszor ismételt kitételekkel hosszabbra nyujtsa a jelentés külalakját, anélkül, hogy azt tartalmában gazdagabbá tenné. Sokkal helyesebb lett volna, ha a több mint egy félhasábra menő szövegben szétfolyt adatok ilyenszerű táblázatban lettek volna sorba állítva, mint például a következő:

Tanköteles	Összeiratott			Elköltözött, vagy meghalt, vagy elhagyta az iskolát			Feljárt			Nem járt fel			Feljártak szá- zalékban	
													Összes n	
													1903/1901	1901/2
	fiu	leány	összesen	fiu	leány	összesen	fiu	leány	összesen	fiu	leány	összesen		
6—12 éves	?	?	6043			343	2586	2263	4849	301	550	851	?	81.72%
13—15 éves	?	?	2388			347	1092	949	2041	85	229	314		

A 6—12 éves növendékek elhelyezése.

	fiu	leány	összesen		fiu	leány	összesen
24 Egyházi tanteremben	1889	1938	3827	Róm. kath. elemi iskolában	12	10	22
A főiskola 5 tantermében	334	—	334	Róm. kath. gymn. alsó osztályaiban	3	—	3
Ev. ref. főgymn. alsó osztályaiban	199	—	199	Ág. evang. népiskolában	2	4	6
Reáliskola alsó osztályaiban	19	—	19	Ev. ref. felsőleányiskola alsóbb osztályaiban . .		103	103
Kereskedelmi tanonc-iskolában	56	—	56	Ev. ref. felső leány iskola elemi osztályaiban . .		75	75
Macsi pusztai iskolában	37	18	55	Nőegyleti árvaházban . .		26	26
Parlagi iskolában	15	9	24	Abeles-fele polg. iskolában		10	10
Belsőohati községi iskolában	16	30	46	Szvetics-intézet alsóbb osztályaiban		33	33
Ohat-telekházi községi iskolában	4	7	11				

Látható, hogy a rovatok némelyike nem volt kitölthető, mert nem találtam reá adatot. Így pl.: a feljártak százalékát nem ismerhetjük az előző tanévről. Elengedhetetlen pedig ez az összehasonlítás, mert csak az itt talált adatok szembeállítása után lehet megállapítani, hogy kedvezőbb-e most a helyzet vagy kedvezőtlenebb az előző évinél. Ez a helyzet fokmérője. Ha az így szerezhető tapasztalásból okulást nem szerzünk, a tapasztalásszerzésre fordított időt eltékozoltuk, midőn a tanulás kincseit nem gyűjtöttük meg, hanem pusztulni hagytuk. Ebben a tekintetben a jelentésben hiányt lehet konstatálni.

Kedvezőtlen színben tünteti elő az iskolába járás állapotát az, hogy az összeiratott tanköteleseknek csak 81.72%-a járt fel a tanításra. Batran feltehetem, hogy ez a percent az előző tanévben még ennél is kisebb volt, mert ez a fejlődés processusából természetesen következik, melytől, ha itt-ott néha eltérések következnek is be, azok csak kivételes s nem állandó jellegű okokra vezethetők vissza. És hogy a feljárók számának a percentje tagadhatatlanul kisebb lehetett az 1900—901. tanévben, már csak abból is önként következik, mert az 1901—2. évi százalék emelkedésére nagyban befolyást gyakorolt az a körülmény, melynélfogva ez újabb tanévre 5 újabb tanterem megnyitására kellett gondoskodni a jelentkezők befogadhatása céljából a jelentés szerint is. Nem ok nélkül fűzöm pedig egymásmellé ezeket a következtetéseket. Ugyanis a közoktatásügyi kormánynak az iskolák állapotáról kiadott 1900. évi beszámolójában úgy találom, hogy Debrecen városában

az iskolaköteleseknek 89.40%-a járt fel iskolába. Mivel pedig nálunk, reformátusoknál még 1901—2-ben is, tehát az érintett fejlődés után is csak 81.72% az iskolába járók percentualis numerusa, azt kell következtetnem, hogy e 89.40%-ban, mely felekezeti különböztetés nélkül az összes feljáró debreceni tankötelesekre vonatkozólag van felmutatva, a református tankötelesek még 81.72%-t sem tehetnek, s Debrecen városában épen a mi egyházunkhoz tartozó tankötelesek adják az iskolába fel nem járók legmagasabb percentualis számát, a feljárók pedig a legalacsonyabbat. Más szóval: Debrecen városában iskoláztatás tekintetében mi járunk leghátul a többi felekezetekhez mérten, mert ez utóbbiak percentualis száma a fel nem járókra nézve még 10.60% se lehet, a ministeri kimutatás szerint kijövő numerust a mi iskoláinkba fel nem járó növendékeknek a száma emelte 10.60%-ra is, szóval ez rontotta el így még a többi felekezetek átlagos percentjét is.

A III-ik sz. a. foglaltak szerint a tanterem hiányán csak későn lehetett segíteni, annyira, hogy 5 tanteremben a tanítás csak november 12-én vehette kezdetét. E szerint 382 tanköteles gyermek a tanulásra rendelt időből három nap híján két és fél hónapot veszített el. Ha ilyen eset valahol egy ágról szakadt szegény egyházban adná elő magát: még a szegénység némileg takargatná a mulasztás elkövetését. Már legyen a mulasztás akár az iskolaszék, akár a presbyterium ténye: Debrecenben megítélésünkben nem alkalmazhatjuk a szegénység takaróját. Hogy tanterem, tanerő nincs kellő számmal:

azt a presbyterium nem szeptember hóban tudta; vagy ha akkor vette észre: már az magában is beszámítás alá eső mulasztás. Jól tudom, hogy a népiskolai elemi oktatás terhének hordozása tárgyában egyházunknak a többi vallásfelekezetek favorizáltabb helyzetéhez képest jogos igényei állanak fenn Debrecen sz. kir. város törvényhatóságával szemben s várnak sürgős elintézetést. Azt is tudom, hogy ezeknek a jogos igényeknek a kielégítése is legfőlegb idő kérdése. De ám az se kerülheti ki figyelmünket, hogy a várostól várt segítyéseknél a paritas fokáig való emelése után sem fog ott állani egyházunk népi-kolai elemi oktatásügye, hogy a tantermek száma és minősége, tanerők mennyisége tekintetében megállapodhatnak. Azt várom hát az egyház presbyteriumától, hogy nézzen előre, gondoskodjék idejében s ekkora mulasztásért a felelőség súlyával ne nehezítse helyzetét. Nem lehet eléggé hangsúlyozni

e figyelmeztetést éppen most, a mikor a tiszántuli egyházkerület visszavonhatlan s megmásíthatatlan rendelkezése folytán a jövő tanévre a főiskolai épületben levő négy elemosztályt is ki kell telepíteni. Nem szabad annak megisméltódnie, hogy négy osztály növendékei újból hónapokig oktatás nélkül maradjanak. Pedig a már meglevő tantermek egy része sincs olyan állapotban, hogy sok, de nagyon sok kívánni valót ne hagyna fen. A szomszédos kisebb egyházak rég tulszárnyaltak bennünket, debrecenieket, s mi elég jámborok vagyunk kényelmesen heverészni azon a babéron, melyet valamikor „az iskolák városa” elnevezéssel valaki fejünk alá vánkösul oda illesztett.

Kiváló figyelmünket követeli a vallásoktatás ügye azokban a tanintézetekben, a melyeket nem egyházunk tart fen. A jelentésben feltalálható adatokat a következő táblázaton teszem szemléltetővé:

A tanintézet címe	Vallásoktató	Vizsgát ellenőrző	Vizsgázó tanuló	A tanintézet címe	Vallásoktató	Vizsgát ellenőrző	Vizsgázó tanuló
Belső ohati	?	Kovács János	?	Ág. ev. és róm. kath. elemi	Sáfár László	Kovács János	19
Ohat-telekházi	?	"	?	Keresk. isk. felső osztályai	Kovács János	Dicsőfi József	7
Államvasuti műhelytelep	Tassy Miklós	"	?	Ker. tanoncisk.	Biró János	Kovács János	?
Abeles-féle polgári . . .	Kovács János	Kiss Albert	26	Főreáliskola	Nagy Gyula	Dicsőfi József	?
Kereskedelmi iskola I. II. o.	Kovács János	Biró János	16	Nőegyleti árva-ház . . .	?	Kiss Albert	26
Szvetics-intézet	dr. Nagy Zs.	Kiss Albert	?	R. kath. gymn.	Kovács János	dr. Nagy Zs.	24

A jelentés a vizsgák eredményét is jelzi, a vizsgát ellenőrzők jelentéséből idézett kitételekkel. Ezek a kitételek olyan általánosságban szólnak, néha rugalmas kifejezésekkel, hogy rovatba beilleszteni nem lehet. Megfelelőbb ezekben az esetekben számokkal is jelezni az osztályzatot. Az pedig legalább is szokatlan alakja az ellenőrzés részéről a jelentésnek, a midőn az iskolaszéki elnökség „a növendékek neve után látható, a nyilvános vizsga alkalmával tett bejegyzés szerint” konstatálja, hogy az eredmény „kitünő” volt.

Látható, hogy a jelentés az adatok felsorolásában csak ötletszerűleg járt el. A táblázaton kérdőjelt tettem abba a rovatba, a melyre adatot nem találtam. E szerint egyik iskolánál meg van nevezve a vallásitanító, jelezve van a vizsgázók létszáma, másutt nincs. Ezeknek nem kellett volna elmaradnia.

Nem helyeselhetem egészben a vizsgák ellenőrzésére alkalmazott küldöttek megválasztását sem. Például sajátságosan, csaknem visszafelé veszi ki magát, mikor a több évi gyakorló rendes lelkész kedés után iskolai felügyelőképpen működő Kovács János vizsgájára segédlelkész küldetik ki, a ki aztán siet is kijelenteni, hogy „Nt. Kovács János ur nagy szorgalommal és pontossággal végezte kötelességét.” Majd alább pedig már azt tapasztaljuk, hogy a segédlelkész ur vallástani vizsgáján ugyanaz az iskolai felügyelő ur jelent meg s „jeles eredményt tapasztalt.” Az iskolaszéki elnök és

a Szvetics-intézetben szereplő vallásoktató közt fennálló összeköttetés kívánatosá teszi, hogy oda más lelkész menjen el a vallástani vizsgára. Ez — minden mellékgondolattól eltekintve — nem sorol magyarázatra. Kívánatosnak tartom, hogy jövőre ezeket a funkciókat feltétlenül csak a rendes lelkészek végezzék. Ezt megköveteli az ügy komoly fontossága és méltósága.

Nincs megemlítve a jelentésben az, hogy a macsi uradalmi és a parlagi elemi népiskolákban mi történt a vallásoktatással? Tanította-e ottan a vallástant valaki, vagy nem s ha igen, számonvette-e az eredményt valaki vagy nem? erről a jelentés hallgat. Magán értesülésem szerint egyházunk a vallástani vizsgán (ha ugyan olyan vizsga egyáltalán végbe ment volna) senkivel sem képviseltette magát. Már pedig a macsipusztai iskolában 55, a parlagiban 24 ref. vallásu gyermek volt beiratkozva, legalább az iskolaszéki elnökség jelentése így tünteti ki. Sőt az sem tudható, hogy egyáltalában volt-e valaki a nevezett két nem felekezeti iskolában megbizva egyházunk részéről a vallásbeli oktatás teljesítésével? Felfogásom szerint egyházunknak ezeken az őrpontokon kiváló gondot kell fordítania a vallástánításra s még ha az iskolafentartó részéről gondoskodva is volna a vallástánítás méltányos díjazásáról: egyházunknak jól felfogott érdeke követeli, hogy a tanítás sikere külön honorarium nyújtásával is biztosítva legyen. Böven kamatozó befektetés lenne az a reformált val-

lások-erkölcsi élet mezején s itt egyházunknak fukarkodnia nem szabad.

Ezeket a szerény észrevételeket láttam szükségesnek tenni a kezem alatt álló jelentésre vonatkozólag. Jövőre többet kérünk: nem ilyen alaku jelentést, hanem rendszeres elemi népiskolai *értésítő*t, mindazokkal az adatokkal, a melyeket egy évi rendszeres *értésítő*től joggal megvárhat a mai idő szüksége.

Paedagogus.

Az országos református tanáregyesület központi igazgatóságának gyűlése.

Az országos református tanáregyesület központi igazgatósága I. hó 1-ső napján gyűlést tartott, melynek legfontosabb tárgya volt az *egyesület ez évi közgyűlése idejének megállapítása*. Az igazgatóság e részben a legnagyobb körültekintéssel járt el, mert ugyan meggyőződve, hogy nemcsak a gyűlés helyétől és programjától, hanem jórészen annak idejétől is függ a gyűlés sikere. A közgyűlés helye ezuttal a legpompásabb t. i. az erdélyrészi kalvinista Athén, *Nagy-Enyed*. Lesz gondja az igazgatóságnak, hogy a program is vonzó legyen. A gyűlés idejéül sokan pünköstöt óhajtották volna. Akkor a leggyönyörűbb a kies Erdély, s a gyűlésre utazó tagok egyuttal pompás kirándulásokat is tehettek volna. Azonban a tanárkarokat az elnökség megkérdezvén, azok nagy többsége oda nyilatkozott, hogy pünköstkor nincs annyi szünidő, a mennyi a gyűléstartásra elegendő lenne, meghosszabbítani pedig a szünidőt a közeli vizsgálatok miatt nem lehet. Ennélfogva az igazgatóság a pünkösti gyűlésezést elejtette. Husvét meg azért nem alkalmas, mert akkor a természet még nem nyílik ki teljesen, s egy áprilisi zimankos nap minden kirándulást lehetlenné tehet. Mind-ezeket számításba véve az igazgatóság a *közgyűlés idejéül I. évi június hó 29. és 30. napjait* tűzte ki. Julius első napjait a testvér orsz. középiskolai tanáregyesület akkori közgyűlésére tekintettel kénytelen volt mellőzni.

Ennyi előzékenységgel tartozik az ifjabb testvér az öregebb iránt, melylyel a jó viszonyt fenntartani és ápolni szoros kötelességének ismeri. Az igazgatóság megkéri az egyes tanárkarokat, hogy az évzáró vizsgálatokat és iskolai teendőket jun. 28-ig végezzék be, a mi talán most, csak kivételesen különösebb nehézségbe nem ütközik, s bizonyára a fenntartó testületek is méltányolják a tanárok kívánságát, a kik nem mulatság, hanem hivatásukkal járó komoly munkálkodás végett kérnek két napot a tanév végéből.

Az igazgatósági gyűlésen még egyéb ügyek is kerültek szőnyegre. Így pl. a főjegyző az egyes kerületek határozatait jelentette be a *fizetési fokozatok eltörlése* tárgyában beadott kérvényre a megjelent egyházkerületi jegyzőkönnynek alapján. E tárgyban az esetleges további intézkedést a választmány teszi meg, melyet az elnökség, miután a közgyűlés június végére halasztatott, nem, mint előbb tervezve volt február 22-ére, hanem a husvéti szünidőben, *április 15-re* hív össze Debrecenbe. Ez elé terjeszti a *zsinati memorandum* által elért eredményt is az igazgatóság úgy, a mint az a konvent zsinatelőkészítő munkálatában ki lesz fejezve. Ez a munkálat még nem hagyta el a sajtót, s így az igazgatóság febr. 1-i gyűlésén még nem tárgyalhatta.

Nagy örömmel vette tudomásul az igazgatóság, hogy folyton jelentkeznek *új tagok*. Ki kell emelnünk

különösen a *budapesti theol. akadémia lelkes tanári karát*, mely 100 koronával az egyesület alapító tagjai közé lépett. Ezenkívül újabban a következő rendes tagok léptek be: dr. Kovács Lajos (N.-Kőrös), Halász Zsigmond (Budapest), Muzsi János, Töltséri István (H.-M.-Vásárheiy), dr. Szabó Márton (Szászváros), Spániel Vince, Lengyel Endre, Szilágyi Dezső (H.-Nánás). A győnkí gymnasium tanárkara testületi belépésével megszerezvén a jogot a választmányban való képviseltetésére, az igazgatóság felszólítására *Ádám Józsefet* választotta meg kebeléből választmányi tagul.

A közgyűlésen leendő felolvasásra is ajánlottak már néhányan. Mint különösen érdekeseket fölemlítjük a *Lázár István* n.-enyedi tanárét: *Alsó-fehérvármegye magyar, s főleg kálvinista köznéperől*; dr. *Nagy Zsigmond* debreceni tanárét: *A hollandus közép és felső iskolákról*.

A theol. tanárok szakosztályát a *tanterv-revisio* s esetleg egyéb időszerű tárgyak fogják foglalkoztatni; a tanítóképző intézeti tanárok szakértekezlete pedig az *új állami tanterv* fölött indit beható eszmecsere. Fájdalom, a *jogakadémiák tanárai* még mindig oly csekély számmal vannak az egyesületben, hogy külön szakértekezletet ez évben is aligha tarthatnak, ha csak tömegesebb belépésük azt lehetővé nem teszi. Reméljük a legjobbat! Elvégre ők is a református egyház testéhez tartoznak, s mikor az összes magyarhoni református tanárság tömörül, lehetetlen, hogy ők kiszakítsák magukat az össztanárság kötelékéből. Már az a hidegség is, melyet — kevés kivétellel — eddig az országos ref. tanáregyesület iránt tanusítottak, sokféle balvélekedésre és magyarázatokra adhatott okot. Hiszszük, hogy ezeket eloszlatni igyekeznek és a közös cél érdekében lélekben összefornak azokkal a kartársakkal, a kiket ugyanazon anyaszentegyház táplál, a melyik őket táplálja, ugyanazon feladatot tűzvén elébök, mint nekik. Közös tehát a tér, a cél; közösek eszményeink, teendőink (csak fokozatos szakok szerint vagyunk taglalva), s így nem lehetünk egymás iránt sem közönyösek, sem lenézöek, ellenkezőleg kölcsönös szeretettel, egyesült erővel kell, egymást támogatva és vezetve, munkálkodnunk. Azért az igazgatóság még mindig a legjobb reménységgel van eltelve a jogakadémiai tanároknak az egyesületbe való belépése iránt. S.

KÖZÉLETÜNK.

Válasz,

Nt. Vas Mihály urnak.

(Folytatás és vége.)

Ha a tisztelt lelkész ur fáradságot vesz magának és az egyházkerület főszámvevőjének birtokában levő hiteles adatokat és számadásokat átvizsgálja (főszámvevő ur bizonyára szívesen adta volna rendelkezésére) de ha nem volt módjában a személyes meggyőződés szerzés, az egyházkerület által évenként kinyomatni szokott jegyzőkönnyekben foglalt s a kölcsönös szerződésünkből kitolyó elszámolást tanulmányozza, azon meggyőződésre jut, hogy a bevett 27690 k. 90 f. évi díjjal szemben az ezen üzletet terhelő költség és kifizetett károkért 21816 k. 74 f. adott ki, ezen kiadásokban nem foglalvák még azon költségek, melyek az intézetet terhelik kárfelvételekért, postaköltség, nyomtatvány stb. valamint hogy oly sok egyház ügyeinek kezelésére leg-

alább egy tisztviselővel többet kell tartani, mely költségeket szintén legalább 12%-ra kell tennünk, a végeredmény olyan, hogy egy véletlen nagyobb károsodás hosszú, de nagyon hosszú időre felemésztheti a hasznot.

Ugy látszik, a tisztelt lelkész ur tanulmányozza a biztosítási törvényeket, gyűjti a kuriai döntvényeket és az intézet mérlegeit, de az egyházkerület jegyzőkönyvének idevonatkozó pontjait még soha egyszer sem olvasta át, nemhogy tanulmányozta volna.

A gégenyi lelkész ur beismeri, hogy, ha az egyes egyházak érdekeinek csorbítása nélkül az egyházkerület a tömeges tüzbiztosításból hasznot kíván, ebben őt mindnyájunknak támogatnunk kell. Nézete szerint ez azonban nem történvén meg és így kis egyháznak az összesség rovására hasznot ohajtván tenni, nem csatlakozott a tömeges biztosítás eszméjéhez, hanem — mint egy versenytársaság képviselője — a ki működéséért provisiót élvez s azt aligha adja vissza a biztosító felek javára, annak juttatta a saját egyháza biztosítását. Nem hiszem, hogy a lelkész urnak fogalma volna arról, miszerint ezen eljárása által mennyire károsította az egyházkerületet, melytől nem megvetendő összeget vont el, mit az bizonyára kulturális célokra fordított volna.

Állítását a gégenyi egyház tüzbiztosításával kívánja megerősíteni. Nem akarok a lelkész urral szemben oly bizalmatlan lenni, mint a milyennel ő intézetem iránt viseltetik és elfogadom erre nézve közölt számadatait, mert több ízben egy szakembert megszegyenítő pontossággal számítja ki felszólalását támogató tételeit, elfogadom, hogy a gégenyi egyház 15460 kor. érték után évenként 80 k. 35 f. díjat fizet, míg intézetemnél 112 k. 64 f. kellene fizetnie (bár a kisebb egyházak közül egy sem fizet ily nagy díjat) tehát 12 év alatt 387 k. 48 f-t takarít meg díjak fejében. Hogy mit veszít az egyházkerület, ezt kiszámítani lelkész ur szükségesnek nem találta; ez nem illett bele felszólalásába, bár nagyon jól tudja és cikkének másik részében ki is számította, hogy a tömeges tüzbiztosítás intézetemnek 53%-ába kerül.

Nézzük már most, melyik társaság jár jobban, a lelkész ur által pártolt versenytársaság vagy a szerződéses alapon álló intézetem. Ismét csak a lelkész ur által adott számadatokat véve alapul, a gégenyi egyház a versenytársaságnak 12 év alatt 964 k. 20 f. díjat fizet, melyből legfeljebb a közvetítő ügynöknek adja vissza a megfelelő jutalékot, ezzel szemben fizetett volna intézetemnek 1351 k. 68 f., melyből mi — a könnyebb számítás kedvéért — átlag 50%-ot adunk vissza, marad tehát intézetemnek 675 k. 84 f. díj, kérdem az igen tisztelt lelkész urat, melyik társaság jár most már jobban? Azt hiszem, ehhez bővebb commentár fűzése felesleges s csupán ezen egy körülmény is elégséges arra, hogy az üzletbarát méltatlanul ért támadását mindenki belássa.

Ezen eredményt figyelembe véve, nagyon de nagyon megérdemelné az intézet nemcsak az erkölcsi támogatást, melyet ily testülettel való szerződés nyújt, hanem a vidéki lelkész urak minden téren való erkölcsi és anyagi támogatását is és arra számított is intézetem, midőn a szerződést megkötötte, sajnálattal kell azonban tapasztalni, miszerint sok mindenféle ok közreműködésével az jóval a reménység alatt maradt.

Bámulatossá precízitással citálja cikkirő lelkész ur a törvények és döntvények azon részét, melyek felszólalásainak szolgálatot tesznek, de nem akar tudni azon körülményről, hogy a törvények csak ott vétetnek al-

kalmazásba, hol külön egyezmény vagy szerződés nem kötelezi a feleket. Hiszem, hogy ideje és módja volt a biztosítási törvényeket tanulmányozni, az időközben keletkezett döntvényeket gyűjteni, ez mind megtörténhetik, ha valaki valamely ügynek előharcosául csap fel, de eszembe jut azon körülmény, hogy minden falusi kis gazda vagy zsellér ugyancsak úgy citálja azokat, ha a verseny olcsóbb díjak alkalmazásával áttereli biztosítását.

Nem bocsátkozom az igen tisztelt lelkész urnak a szerződésben foglalt némely — nézete szerint — az egyházakra sérelmes pontjaira mint p. o. annak 6-ik pontjára tett kifogásolására, mert hosszú 34 év óta nem volt eset arra, hogy az intézet valamely biztosítást felülvizsgáltatott és ezért költségekre sodorta volna az egyházat. Ha ily eset előfordulna is, azt sokkal simábban és egyszerűen levelezés útján lehet rendezni, mert nagyon jól tudjuk azt, hogy minden felesleges költségzaporulat csak terhére van az egyházaknak.

Ha, mint maga a lelkész ur beismeri, az intézet kötelezettségeinek mindenkor megfelelt, ellene a hosszú idő alatt soha panasz nem tétetett, miért hozakodik elő oly rémmesékkal, melyekkel csak gyermekeket lehet ijeszteni, de gondolkozni tudó egyén csak mosolyogni tudja, vagy nézete szerint jobb lett volna, ha az egyházkerület nem egy mindegyre figyelemmel kiterjeszkedő, hanem oly szerződést köt, mely később sok mindenféle magyarázatokra esetleg perlekedésre ad alkalmat?

Végül az igen tisztelt lelkész ur az intézet vagyoni kimutatása ellen is intéz kirohanást, mely nézete szerint nem nyújt elég garanciát. Legyen nyugott cikkirő ur, intézetem ez idő szerinti 3 millió kor. részvénytőke és a 29 millió koronát tevő tartaléktőke és 5 millió tüzdíjbevételei mellett oly megrendíthetlen garanciával bír vagyoni jogi érdekek megóvása céljából, minőt alig talál — egy két társaságot kivéve — más társulatoknál.

Nem hiszem, hogy az egyházkerület vezető férfiai a lelkész ur jóakaró tanácsát igényelnék, bizonyára meggyőződést szereztek magoknak intézetem kifogástalan vagyoni állásáról, mert különben a szerződés megújítása nem történt volna oly simán és mint azelőtt 12 évvel akadt egy magas állású és a központi viszonyokkal teljesen jártas egyéniség, k a verseny mellett kardoskodott, hogy az egyházkerületnek nagyobb hasznot biztosíthasson, épügy akadt volna most is bizonyára oly pénzügyi kapacitás, ki a legkisebb kétely mellett is, óva intette volna az egyházkerületi gyűlést a szerződés könnyelnü megújításától. Különösnek találok, hogy a 3 millió részvénytőkében nem lát elég garanciát az egyházi biztosítások tárgyában, mely 27 ezer korona díjbevételeivel az összes évi milliókra menő díjbevételek egy nagyon csekély töredékét képezi.

Minden embernek más-más szenvedélye van. Ugy látszik, hogy a gégenyi lelkész urnak, dacára annak, hogy mint maga mondja e téren csak laikus, az a szenvedélye, hogy intézetem összes mérlegeit gyűjtötte, mely őt arra képesítette, hogy 20—25 évre visszamenőleg abból puskázzon. Nem emlékezem, hogy a tisztelt lelkész ur a 34 év alatt töleim vagy a főügynökségtől valaha ily évi számadást kívánt volna. Önkéntelenül is eszembe jut egy nemrég itt tárgyalt következő igaz történet.

Egy vidéken lakó egyén a központon levő intézet ügyvezetését megakarta bírni és megjavítani, de miután az ügyvezetésbe soha be nem folyt, tehát fogalma sem volt az egész belkezelésről, nem, mint a becsület

kivánta volna az ügyvezetőhöz vagyis a fejéhez fordult felvilágosításért, hanem azt megkerülve, helyetteséhez intézett levelet, hogy az illető a belkezelés minden mozzanatait titkon közölje vele, hogy aztán abból világboldogító eszméit kovácsolhassa. Hogy ezen eset nem sikerült, az illető tisztviselő tisztességének köszönhető.

Egész analog eset ez a szönyegen levő ügygyel, kikerülve az intézet vezetőségét, mely bármikor szívesen szolgált volna felvilágosítással, a versenytől nyert információk alapján világba boc átja, nyilvánosságra hozza népboldogító eszméit, nem goldolva azzal, hogy ezzel egyházát, melynek hű fiaként akarja feltüntetni magát, nem remélt módon jelentékeny és érzékeny anyagi károsodásba sodorhatja.

Bátran mondhatja az egyház erre: „Ments meg Uram jó barátaim, jó fiaimtól, ellenségeinktől magunkat majd csak meg fogjuk óvhatni.“

Kubai Alajos,
a Fonciere Pesti biztosító
intézet titkára.

* * *

Ezen tárgyilagos cikk a netalán kételkedőket teljesen megnyugtathatta. Az egyházkerületi pénztárban a helyes, okos gazdálkodás folytán, melynek főirányítója az egyházkerületi pénzügyi bizottság elnöke, egyházkerületünk szeretve tisztelt főgondnoka, ma már éppen a tüzkárbiztosítási ügyletből kifolyólag olyan szép tökégyült, hogy ime sok más egyéb segélyezéseken kívül a felső-szabolcsi egyházmegye nyiregyházi leányinternatusa javára építkezési segélyül 3 éven át két-két ezer, összesen hat ezer koronát, ezen kívül rendes segélyül 10 éven át évi 1000 koronát tudott fel venni: költségvetésébe a tüzkárbiztosítási pénztár jövedelméből. Ezenkívül a díjbevételek 15%-ából $\frac{1}{3}$ részt az egyházmegyei gyámpénztáraknak oszt ki. A köznek szerrez tehát kért az az egyház, a melyik az egyházkerülettel kötött szerződésben nyújtott ama joggal él, mely őt nem kötelezi a biztosításnak a Fonciere pesti biztosító intézetnél való eszközzésére. Egyébként a tárgy eléggé kimerítettén, a további vitatkozást feleslegesnek tartom.

Szerk.

IRODALOM.

„A magyar reformáció kezdetéről.“ *Irtta: Révész Kálmán.* Megjelent Budapest, — az Athenaeum r. társulat könyvnyomdájában. Mindössze 13 oldalra terjedő, tehát teljességgel nem valami tömegével hatni akaró nagy művéről van itt szó Kassa tudós papjának s az abauji egyházmegye esperesének. Nem! Ez a kis füzetecske csak „appendix“ ahoz a nagyfontosságú oklevélgyűjteményhez, mely ily cím alatt: „Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából,“ (Monumenta ecclesiastica, tempora *innovatae* in Hungaria religionis illustrantia) Budapesten a „Szent-István Társulat“ kiadványában 1902-ben jelent meg Bunyitay Vincze, Rapaics Rajmund és Karácsonyi János szerkesztése alatt. Ebben a nagy és szép műben (melynek latin címe azért is érdekes, mert a világszerte általános elfogadott „reformatio“ helyett az „innovatiót“ akarja forgalomba hozni, holott ez a szó nemcsak újítást, hanem „telforgatás“-t is jelent!) az előző folyamán Bunyitay azt állítja, hogy „tartozunk annak kije-

lentésével, hogy az első kötetnek, mely 10 év (1520—1529.) adatait öleli fel, a hitújítást illetőleg inkább nemleges haszna van. Arról győz meg ugyanis a leghatározottabban, hogy az említett időközben nálunk még nincs reformáció és így az az állítás, hogy nálunk a 16-ik századnak már huszas éveiben egész községek bevették a reformációt, merőben alaptalan.“ *Révész Kálmán* Bunyitay ezen csodálatos állítását történetirőhoz illő komolysággal s éppen a tudós szerzők által közzé tett okiratokból cáfolja meg hatalmasan s ellentmondást nem tűrő logikával. Majd egy külön fejezetben azzal a kritikai tanulmányával foglalkozik, mely az „Egyháztörténelmi emlékek“ első kötetének függelékében Karácsonyi János tollából látott napvilágot. Karácsonyinak Winsheimra, Grinaeusra, Kopácsi Istvánra, Kálmánsehi Sánta Mártonra vonatkozó téves adatait igazítja helyre Révész, még pedig ez utóbbira nézve egyenesen Pázmány Péter tanuságát hívja fel s ugy érvel, hogy ez érvek előtt az elfogulatlan történetírásnak meg kell hajolnia. Azért nevezzük a Révész füzetét „Appendix“-nek, mert valóban az volna kívánatos, hogy e kis füzet a tudomány érdekében odacsatoltassék a különben igen érdemes katolikus írók jeles művéhez. Üdvözöljük Révész Kálmánt e nemcsak talpraesett, de valóban szükséges és a történetírás hi-tele szempontjából indokolt műve megírásáért.

A magyar királyság második századával foglalkozik főképpen Acsády, „A Magyar Birodalom Története“ című munkájának éppen most megjelent 7-ik és 8-ik füzetében. Drámai élénkséggel rajzolja a Bizánccal folytatott nagy küzdelmeket és linom kritikával mutatja meg ezeknek a harcoknak a fiatal magyar állam fejlődésére ható következményeit. Nem jelent meg eddig történelmi munka, mely III. Béla és Imre királyok jelentőségét, uralkodói működését olyan éles világításba helyezte volna, mint Acsádyé. Az új kulturtörténelmi adatok egész halmazával mutatja meg, hogy mint hagyja el Magyarország uralkodásuk alatt a régi ösvényt és lép arra az utra, a melyen a szó szoros értelmében nyugati és modern állammá fejlődött. Bélának, az apának uralkodása érdekesebb, ám Imrének, nagy tehetségű fiának kormányzása, tanulságosabb. Csupa nemes törekvés, csupa szeretet és bizalom az egész ember, de mindig csak háládatlanságot, szeretetlenséget kell tapasztalnia. A katolikus egyházhoz való ragaszkodását, mely vallásosságát azzal jutalmazza a pápa, hogy a Balkán országokban egyenesen magyar-ellenes politikát folytat, a magyar főpapok pedig elégedetlenséget szítnak ellene. Nagy tehetségét, erélyét, okosságát bizonyítja, hogy a külső és belső ellenségekkel szemben is mindvégig megvédte a maga és a magyar államiség tekintélyét, és hogy az ország diadalmasan került ki a hosszú tusákból. Mikor Imre örök álomra hunyta le szemét, a magyar király nemcsak Magyarország, Horváth- és Dalmátország, hanem Ráma, Rácország, Halics és Bolgárország királyának címet viselte. E címekben nyert kifejezést az a tény, hogy a forrongásban levő Balkán-félszigeten állandóan meggyökerezett a magyar állam; és hogy az Adriától a Fekete-tengerig az ő befolyása lett irányadó. A keretek, melyek előttünk kibontakoztak, valóban egy nagy magyar birodalom keretei. Szeretettel, mélyszéges tudással rajzolja Acsády ezt a hatalmas fejlődést. Folyton rámutat arra is, hogy a királyság második századában nemcsak határaiban, de belől a közszellemben és közszervezetben is lényeges változás ment át a fiatal Magyarország. Átment nemcsak

külső szokásaiban, hadviselése módjában, hanem eszejárásában, érzéseiben és gondolkozásában is. Magyar maradt a nemzet, de európai magyar. Ezek a közlélek és közszervezet átalakítására vonatkozó fejtegetések a magyar kulturhistoriának legszebb lapjai közé tartoznak. Nemcsak tartalmuknál, a stílus melegségénél és szépségénél fogva, hanem érdekességükénél fogva is. Ugy hatnak az olvasóra, mint valamely lendületesen, költői fantáziával megírt kulturhistoriái regény legvonzóbb fejezetei.

A „Magyar Könyvtár” januári sorozata ismét a legváltozatosabb tárgyú négy füzetet adja olvasó közönsége kezébe. A 317. szám E. T. A. Hoffmann-nak, a németek különös modoru, fantasztikus írójának két leg-híresebb elbeszélését, Antónia és Coppélia-t tartalmazza, melynek tárgya, mint opera-szöveg, európaszerte ismeretes. E misztikus novellákat Alexander Erzsébet fordította magyarra. Először jutnak olvasó kiadásban a publikum elé a Gesta Romanorum irodalomtörténeti fontosságú középkori elbeszélései, a melyeket Katona Lajos válogatott össze és látott el bevezetéssel és jegyzetekkel, úgy, hogy e füzet középiskolai oktatásunk keretében fontos helyet van hivatva elfoglalni. A 320. szám Conan Doyle érdekesítő detektív-történetét folytatja két novellával, melyek a szövevény agyafurtságával és meglepő kibonyolításával, méltán sorakoznak a divatos író többi hasonló munkájához. Gondos fordításuk Lándor Tivadar tollából való. Az utolsó füzet Hoitsy Pálnak, a „Nagy-magyarország” szerzőjének, néhány népszerű csillagászati értekezését tartalmazza. Hoitsy, Flammarion Camille modorában; könnyedén, csevegve vezeti olvasóját a csillagos ég esodái között. Egyszerű, világos és tösgyökeres magyar nyelven mondja el azokat a dolgokat, melyeket az asztronómiából minden művelt embernek ismernie kell. Egy-egy szám ára 30 fillér. A „Magyar Könyvtár” eddigi számainak teljes jegyzéke ingyen kapható a kiadóhivatalban: Lampel R. (Wodianer F. és Fiai) könyvkereskedésében, Budapest, Andrássy-ut 21.

„A protestantismus és a nők.” Az értekezés, melyet Csiky Lajos a debreceni 4-ik protestáns estélyen felolvasott s a melyet lapunk múlt számában első helyen és egész terjedelmében közöltünk, megjelent külön lenyomatban is és a szerzőnél megkapható. Vidékre, 25; helyben 20 fillér. Ajánljuk az érdeklődők becses figyelmébe.

NEKROLOG.

DR. BÖHL EDUÁRD

1836. nov. 18.—1903. jan. 24.

(Folytatás.)

Nehéz feladatot oldott meg „Általános nevelés-tan”-ában (*Allgemeine Pädagogik*. Wien, 1872., holland nyelven is megjelent, Doetinchem 1881.), midőn kijelölte azt a mesgyét, a melyen a nevelés tan befolyását illetőleg, sem a philosophia sem a theologia túl

nem mehet, de a melynek gondos szem előtt tartásával a pädagogika a legsikeresebben elérheti a célját. Négy fő eszme köré csoportosítva tárgyalja a nevelés alapelveit, olyan formán fogva fel a dolgot, hogy az embernek, mint szellemerkölcsi örök rendeltetésre hivatott lénynek a nevelésénél, együttesen közre kell működni úgy a földi mint a mennyei nevelés tényezőinek; mert miáltal a pädagogus a bölcsesség, igazság, önuralom és állhatatosság sarkalatos erényeiben neveli, erősíti, tökéletesíti a növendéket és ezen az úton kiválóan erkölcsi jellemképző munkát végez: azalatt voltaképpen — akarva nem akarva — előkészíti az embert a Szentlélek iskolája számára, a melyben már maga az Isten nevel és többé nem ember. Minden igazi keresztyén úgy tekinthető, mint ennek a most jelzett emberi és isteni nevelésnek remeke. Hogy pedig ez nem valami elérhetetlen eszme, nem valami ötletszerű elmélet, igazolja Krisztus példájával. A testben megjelent örök Logos ugyanis, gyermek, ifju és férfi korában egyaránt, tökéletes mintául szolgál a nevelésnél. Ő az alapelv és az általa Palästínában teljesített nevelés az egyedüli a maga nemében, a melyből mint kifogyhatatlan forrásból mindenha bölcseséget, igazságot, önuralmat, állhatatosságot meríthetünk. Ő nem elégszik meg azzal, hogy tanításaival és cselekedeteivel követendő eszményképül tekintsék a tanítványai, hanem képesíti is őket arra, hogy nem akarnak és nem tehetnek mást, mint hogy nyomdokaiban járjanak és kövessék. Ez tulajdonképpen a nevelés eszménye. És ezt a nagy gondolatot Böhl Eduárd következetesen és meggyőzően fejti ki, megszólaltatva nézetének támogatására most az ókori klaszszikusokat, a szent írókat, az egyházi atyákat, a reformátorokat, majd a modern nemzetek hírneves pädagogusait, a kik közül azonban egyiknek másiknak tulszásait kelő kritikával kíséri. Mélyen járó műve tehát, a vele való foglalkozásért bőségesen megjutalmazza az olvasót.

Már a következő 1873. évben ismét feltűnést keltő munkával gazdagította a theologiai irodalmat. Ez a szakferfiaktól kellően méltányolt „*Forschungen nach einer Volksbibel zur Zeit Jesu und deren Zusammenhang mit der Septuaginta-Uebersetzung*” (Wien, 1873. Braumüller), a melyben alapos tanulmányai nyomán azt iparkodott bebizonyítani, hogy a kánonírók, az ujszövetségben előforduló ószövetségi idézeteket a zsidó nép körében ismert és közkezen forgó olyan biblíából kölcsönözték, a melynek a szövege az ószövetségi eredeti alapszövegnek septuagintabeli görög fordításával majdnem azonos lehetett. E tudományos hypothesis igazolása végett részletesen szól először is arról a ma már általánosan tudva levő tényről, mely szerint Jézus és az apostolok, a zsidó nép körében, tanítói hivatásukat a palästínai arám nyelvjárás közvetítésével teljesítették; Idvezitünk ezen a nyelven mondotta (Mk. 15, 34-ben feljegyzett) utolsó szavait a keresztfán és Sault szintén ezen a nyelven való megszólítással tette és hívta el apostolává (Act. 26, 14.) Aztán szól a szerző a Septuaginta keletkezése idejéről, értékéről, jelentőségéről, irodalmi használatának első nyomairól, példákat sorolva fel annak bizonyítására, hogy ez volt a palästínaiak legrégebbi targuma. Kutatja továbbá, honnan ered az a feltűnő szövegegyezés, a mely van a samáriai pentateuchus és a Septuaginta között és e tekintetben három lehetőséget tétel fel, úgy mint α) vagy a LXX alkalmazkodott a samáriai codexhez, vagy β) megfordítva, vagy γ) mind a kettő egy harmadik közös forrásból merített. A tudósok nézetei e tétel megoldá-

sára nézve rendkívül eltérnek egymástól. Böhl Eduárd azt vitatja, hogy a samáriai pentateuchus a LXX szerint módosult, de az előbbinek készítői merészebben változtatták itt ott a szöveg értelmét, mint a LXX. Majd kimerítően foglalkozik a targum fejlődésének kérdésével, és közelebbről a syr bibliával, feltüntetvén azt, hogy az utóbbi lényegileg semmi más nem volt, mint a palástinai közhasználatban targumná, vagyis egyházi fordításá vált LXX. Ezeknek az előzetes történelmi kutatásoknak az alapján arra a végkövetkeztetésre jut, hogy tehát az újszövetségben előforduló ószövetségi idézeteknek a forrása sem nem a héber eredeti, sem nem a LXX szöveg, hanem az a targum, amelynek alapja a LXX ugyan, de a mely nem azonos magával a Septuagintával, hanem olyan textus receptus, mondjuk népbiblia, a mely a Septuaginta nyomán készült párhuzamos fordítás és arra szolgált, hogy a görögül beszélő zsidók lelki szükségét kielégítse. Az újszövetségi írók aztán részint a LXX részint és főképen a népbiblia ismert szövegéből idéznek és innen van az az eltérés, a melyet a héber eredeti, meg a LXX, meg az illető ószövetségi idézeti tételek között számos esetben észlelünk. Noha ez a megoldás nem elégítette ki egyszer-mindenkorra a tudványó szakkörök várakozását, sőt a LXX történelmi hagyományos tekintélye továbbra is csorbíthatatlan maradt: mindamellett a kérdés felvetése és tanulságos elemzése révén tisztultak a fogalmak s Böhl Eduárd kétségtelenül termékenyítőleg hatott ezen a mezőn is.

Folytatása ennek a műnek az 1878 ban megjelent „Die alttestamentlichen Citate im Neuen Testament“ (Wien. Braumüller) című munkája, a melyben már tételről tételre igyekezik a fent jelzett hypothesis igazolni. Óriási kitérésre és ernyedetlen szorgalomra valló eme művében nyomról-nyomra kutatja és megállapítja, hogy az újszövetségben előforduló mintegy 275 ószövetségi idézet alkalmazásának mi volt az oka, célja; miként hangzik az ószövetségi eredeti, miként a LXX szöveg s az újszövetségi idézeteknél előforduló szövegtérés miként igazolható az általa védelt népbibliából, a Kálvin által is már feltételezett „lectio tunc usitata“-ból. Kétségtelen, hogy ez irányban kifejtett alapvető munkássága még folytatást és elmélete több oldalú nyelvtörténelmi felderítést igényel, de másfelől az is bizonyos, hogy a bibliai nyelvészetet sok fontos új részlettel bővítette s kimutatta azt, hogy az újszövetségben található ószövetségi idézetek is megfelelnek a tudomány legszigorubb követelményeinek, mennyivel inkább tehát maga a teljes biblia.

Szintén maradandó becsű s a fentieknél jóval terjedelmesebb műve a „Christologie des Alten Testaments oder Auslegung der wichtigsten messianischen Weissagungen“ (Wien, 1882. Braumüller), hollandul is megjelent Amsterdamban 1885. (Scheffer et Comp.) Ezt, az ausztriai és magyarországi mindkét hitvallásu evangélikus egyháznak ajánlotta, a türelmi rendelet százéves emlékünnepe alkalmából. Az előző 1881. július hó közepén kelt s a kész mű egy példányát áldott emlékezetű Révész Bálint püspökünkhöz azon évi október hó 11. napján intézett levele kíséretében küldötte meg a szerző, szívből üdvözölvén a magyarországi ev. ref. országos zsinatot s kérve e munkájának elfogadását. A zsinat idevonatkozó 11. jegyzőkönyvi számú határozata szövege szerint így hangzik: „A ref. theologiai irodalom kitűnő munkásának Dr. Böhl Ede bécsi theol. tanárnak üdvözlete köszönettel fogadtatik s megküldött műve a debreceni ref. főiskola könyvtárában tétetik le.“

Már évekkel előbb elkezdett foglalkozni az ebben tárgyalt nagy jelentőségű kérdésekkel; az anyag felhalmozódása és rendezése közben pedig arra határozta el magát, hogy a fentírt cím alatt, különálló tudomány alakjában becsátja közre ide vágó tanulmányai eredményét. Am a gondolatok, fogalmak és rendszerek értelmének, súlyának és jelentőségének megállapításában sokkal nagyobb mester volt, semhogy ki ne jelölte volna szigoruan azt a határt, a meddig az ószövetségi christologia elmehet; innen van az, hogy e munkájában hiába keresnők a christologia dogmatikai előterjesztését, vagy a teljes christologia tételeit, mivel itt csakis arra szoritkozik, hogy a Krisztusról szóló tant az ószövetség határain belül kutassa és felmutassa. Mert, mint találoán mondja, az ószövetségi kánon szent helyei jobban beszélnek és hangosabban tanuskodnak Krisztusról, mint magának Palástinának szent helyei. Sorra veszi tehát azoknak a világitó csillagoknak a vizsgálatát, a melyek között elsőül ott fénylik a protevangéliomi ígért (Gen. 3, 15). Mindig exegetikailag és elemzőleg taglal; keresi az elveket és az alapelemeket, a melyekből a dogmatikai christologia előállott. Jelszava Zsid. 13, 8: „Jézus Krisztus tegnap és ma ugyanaz és mindörökké.“ Tárgyalásának jogosultságát igazolja az újszövetségi és zsidó bizonyágtételek alapján és ennél a pontnál valóssággal bámuljuk azt a rengeteg tudást, a melyet könyve olvasóival közölni, megosztani kíván.

Az édenben elhangzott és a pátriarkák, királyok, proféták ajakai által koronként meg megújított üdvígert kapcsolatos, szakadatlan fejlődését, valósláshoz közeledését szinte szemmel láthatólag jeleníti meg előttünk és a mikor Malakiás (3, 1.) szövege elhangzik, úgy tetszik, mintha látnók ezt az utolsó profétát, a mint kezét nyújt Márk evangélistának, a ki (1, 1. 2-ben) az Ige megtestesülésének, az ígért beteljesedésének hangoztatásával nyitja meg az újszövetségi örömhír közlését. Minden egyes szakasza e műnek megerdemli a beható komoly tanulmányozást, annakokáért felhívjuk rá ezúttal is az illető körök figyelmét.

Ószövetségi christológiája, helyesebben soterológiája megjelenésekor egyik másik bírálója azt a gáncot vetette ellene, hogy a bibliai modern kritikai elméletek elől kitért. E bírálat folytán írta aztán „Zum Gesetz und zum Zeugnis“ művét, védelmül az ószövetség modern kritikája ellen (Wien, 1883. Braumüller) holland nyelven szintén megjelent Amsterdamban, 1884. (Scheffer et Comp.) E mű előszavában előadja, hogy mivel soterológiáját a türelmi rendelet százéves emlékünnepe szentelte, nem volt volna helyén való, hogy benne kritikai kérdéseket érintsen vagy cáfolgasson. Hogy azonban ebben az irányban is kijelölje a helyes utat, bizonyos alapfogalmak előzetes megvilágítása után, hívó lelke teljes buzgóságával és nagy tudományos apparatussal sikra száll a szent könyv tekintélyét és épségét ostromló új kritikai irányzat támadásai ellen s hét szakaszban, az igazságnak jobbfelől és balfelől való hősies védelmezése közben halomra dönti az ellennézetűek összes érveit. E munkát a Debr. prot. Lap 1883. évfolyamában egyik kiváló tudós tanítványa Venetiáner Sándor méltatta, én pedig a Szabad Egyház 1885. évfolyama 8. számában ismerttettem. Erre való tekintetből e helyütt és ezúttal felesleges a tartalmi részletezésbe belebocsátkozni, csupán ismételtelen felhívom az ószövetséget illető kritikai kérdések iránt fogékony körök figyelmét erre a munkára is, mint olyanra, a mely míg egyfelől Mózes és a proféták iratainak méltó, komoly értékelésére és az ötletszerű, laza okoskodások megdönté-

sére megtanít, másfelől a szentírással való beható foglalkozásra is buzdít s a gondolkozó és kutató elmét amaz élő forrás tiszta vizével üdíti, a mely nem apad ki soha örökké.

(Folyt. köv.)

Dr. Erdős József.

KÜLÖNFÉLÉK.

DR. PALLAGI GYULA.

A kisujszállási főgymnasium ifjú igazgatótanára, kinek nevével lapunkban is többször találkoztak az olvasók f. hó 8-án áldásos életének 36-ik, üdvös tanári munkálkodásának 11-ik, igazgatói tisztének 7-ik évében elhunyt. A mint bennünket értesítenek, néhány héttel ezelőtt influenzába esett; ebből már-már kilábadozott, a mikor váratlanul tüdőlob lépett fel nála s véget vetett a derék férfiú életének. Minden igaz református embert fájdalommal érinthet ez a szomorú hír, mert Dr. Pallagi Gyula azok közé a gymnásiumi tanárok közé tartozott, a kik soha egy pillanatra sem tévesztik azt szem elől, hogy az egyháznak nagy céljai vannak abban, hogy felekezeti középiskolákat tart fent. Csakis az ilyen magas látkörű gymnásiumi tanárok kezei alól kerülnek ki olyan jellemek, kikre az életben az egyház bizvást számíthat. Ezek igazán nevelők, a minőknek kellene lenni mindazoknak, kiknek a református egyház kenyeret ad. Mi igazán sajnáljuk Dr. Pallagi Gyulát, ki mint tudós is disze volt egyházunknak. Alig egy esztendő előtt nősült meg s most két kis iker gyermekkel elmaradt fiatal özvegye kesereg hamvai felett. Legyen vele az Istennek kegyelme! Különben életrajza már bent van nálunk; közölni fogjuk.

— **Hol legyen a legközelebbi zsinat?** Erről cikkezik a „Sárospataki Lapok“ vezércikkirója a lap legutolsó számában. Ajánlja, hogy vagy Kolozsváron, vagy Pápán, vagy Miskolcon, Még nem tudjuk, hogy egyáltalában lesz-e zsinatunk e folyó esztendőben. De bármikor fog az összeülni, nekünk is az a nézetünk, hogy Budapest szóba sem jöhet. Még pedig nemcsak azért nem, mert a legutolsó zsinatot tartatván, ezzel elég lett téve a főváros s általában a dunamelléki egyházkerület helyi és érzelmi érdekeinek; hanem azért sem, mert, ha a magyarországi összes reformátusok színe-java valahol megjelenik, annak mindenkor nagy erkölcsi hatása van az egész vidékre s nagy időközön át érezhető az hiveink hűségén, öntudatán és ellenálló, mint productiv képességein. A honnan igen böcs intézkedése volt az a mi őseinknek, hogy rendes szokás szerint még a tractuális gyűléseket is a megyebeli egyházban sorrendben kívánták megtartani. Tapasztalatból

tudjuk, hogy az olyan gyülekezet, mely egy egy alkalommal szerencsés volt az egyházmegyét a maga kebelében fogadhatni, egészen fellendült s a vezető férfiakal színről-színre megismerkedvén, azoknak magatartásából és buzgóságából kedvet, erőt s önértetet merített a tevékenységre. Így van ez még inkább a zsinattal. Azért nem volna helyes ettől az áldástól megfosztani bármelyik egyházkerületet. S mert a meggyőződésünk az, hogy a támogatásra, — exponált helyzetéből kifolyólag, — leginkább rá van szorulva ez idő szerint az erdélyi kerület, tehát itt lesz legalkalmasabb helye a zsinatnak. Talán Kolozsváron, talán Nagyenyeden, de mindenesetre az erdélyi részekben. E kérdésben el kell nemulni minden parthiális érdeknek; irányadó csak a „salus ecclesiae universae“ lehet és az is legyen.

— **Zürzavar.** Egyes politikai lapok után, melyek fogalommal sem bírnak a mi egyházszervezetünkéről s éppen azért nem egyszer egyházat, traktust superintendenciát összevissza boronálnak, még egyházi lap is közölte, hogy a „bihari ref. egyházmegye gyülekezetei a dr. Várady Zsigmond lemondása folytán megüresedett gondnoki állásra Báry József táblabíróvá választották meg.“ Hát ebben egy kis tévedés van; a mennyiben először a bihari egyházmegye eddigi gondnoka *hosszu idő óta* a nagyváradi kir. tábla országos nevű elnöke *Ritoók Zsigmond* lévén, e férfiúnak az állásáról Dr. Várady Zsigmond le nem mondhatott. 2-szor; miután Ritoók Zsigmond sem mondott le, tehát a bihari ref. egyházmegye gondnoki széke meg sem üresedett s abba Báry József be nem választatható. Hanem igenis megüresedett a *nagyváradi ev. ref. egyház* gondnoki széke; ennek volt gondnoka Dr. Várady Zsigmond s ide választotta meg a nagyváradi egyház presbyteriuma (nem pedig a bihari egyházmegye!) Báry Józsefet. Egyebekre nézve igazsága lehet a hírt közölt politikai lapoknak is, az egyházinak is. . . !

— **A keresztyének személy-biztonsága az Izlam tartományjaiban.** Sajátságos az, hogy noha — a valásböcsészet szerint — *Muhamed* a zsidó és a keresztyén vallásból kompilálta egybe az Izlamot, belevegyítvén e monotheistikus vallások elemeibe sok kétes elemet: mégis a muhamedánok eleitől kezdve valami megfoghatatlan gyűlölettel viseltetnek állandóan nem csak a zsidók, hanem a keresztyének iránt is. A mint olvassuk, ennek a gyűlöletnek esett most áldozatul az északafrikai missió egy munkás követe t. i. *Cooper Dávid* missionárius *Fez*-ben (Marokkó) állomásozott s világos nappal nyílt utcán meggyilkoltatott. Azzal a szándékkal, hogy bevásárlásokat tegyen, ment ki néhány megtért muhamedán kíséretében a városba s mikor egy, az ut mellett fekvő moschee mellett haladtak el, ebből egy fanatikus ugrott elő s szó nélkül lelőtte a missionáriust. A szerencsétlent azonnal hazaszállították s noha a szultán udvari orvosa *Dr. Verdon* vette ápolás alá, néhány óra múlva meghalt. A merénylő e közben egy olyan moscheeba menekült, mely a gonosztevők asyluma. Mihelyt a szultán a merényletről értesült, megparancsolta, hogy a menhely szentségétől eltekintve azonnal fogják el és vezessék elő a gazembert. Ez megtörténvén, a gyilkos nyíltan bevallotta, hogy azért lőtte le a missionáriust, mert ő fogadást tett, hogy megöli a legelső európaikat, a kivel találkozik s cinimussal vetette utánna, hogy minden európaikat nagyon szívesen küldene el hasonlólag a más világra. Erre azután a szultán a gyilkost „brevi manu“ agyonlövötte. Az eset bizonyosságul szolgál arra, hogy a keresztyének csakugyan vulkánon élnek még mindig a muhamedán

tartományokban. Ugy látszik, hogy maga a szultán sem biztos benne, hogy vajjon ez a melegében végrehajtott halálos büntetés elég lesz-e a fanatizmus hasonló kitöréseinek elejét venni; mert mint mondják, a szultán az összes külföldiekét felhívta, hogy Fezt hagyják el; a mennyiben ő egy hosszabb utra indul s távolléte alatt nem áll jót az idegenek biztonságáért.

— **A kultur-harc Franciaországban.** Most már javában folyik s legközelebb egy incidensből kifolyólag a pápa kijelentette, hogy nem fog engedni, ha minden püspöki szék üresen marad is Franciaországban. A képviselőház február 4-ki ülésében a hadügyi költségvetést tárgyalta s Dejeante képviselő azt indítványozta, hogy a katonai lelkészi intézményt meg kell szüntetni. E nem valami nagy foku lumenre és államférfiúi bölcseségre valló indítványt azonban (305 szó 221 ellen!) leszavazták; ugyanígy járt Bouveri képviselőnek amaz indítványa is, hogy a katonai temetéseken való egyházi közreműködés költségeit töröljék. Ez 222 szavazattal bukott meg 311 ellenében.

— **Az iszákosság ellen való küzdelem Angliában.** Igen erősen akarják itt most a fejszét a bajgyökerére vetni. Keresztül akarják vinni, hogy azokat, kiket akár az utcán, akár bármiféle nyilvános helyen részegeknek látnak, azonnal letartóztathassák és megbüntethessék. Mi szerintünk pedig az ilyen erkölcsi kényszer-zubbony valami keveset ér s nem is méltó teljességgel az emberhez. Nevelés útján kell ezen a bajon segíteni; oda kell emelni az embert, hogy az iszákosság következményeit belássa s legyen elég akaratereje az iszákosság gyarló szenvedélyét magában leküzdeni. Vagy, ha talán a veszedelem annyira sürgős már, hogy az általános felvilágosodás ezen hatására várni nem lehet, hát akkor egyszerűen ki kell venni a szeszt a szabad és közönséges kereskedelmi cikkek közül s úgy kell azt tekinteni, mint akármelyik mérget, a mihez csakis orvosi rendelet útján juthatni. Egyébiránt, hogy az iszákossági szenvedély milyen arányokat ölthetett már az angolok között, azt abból következtethetjük, a mit egyik külföldi lapból éppen most olvasunk, hogy t. i. legközelebb egy püspök leányát s egy milliomos feleségét kellett a rendőrség közbelépésével London egyik divatkereskedéséből eltávolítani, mert holt részegek voltak s magokat nem tisztességesen viselték.

— **A két prot. egyház közös bizottsága** január 22-én délelőtt tartotta meg értekezletét Budapesten az 1848. XX. t.-e. végrehajtása módzatai kérdésében. Jelen voltak evangélikus részről: báró Prónay Dezső egyetemes felügyelő, Baltik Frigyes, Sárkány Sámuel, Zelenka Pál és Gyurátz Ferencz püspökök, Laszkár Gyula, Szentiványi Árpád, Zsilinszky Mihály, Ihsz Lajos, Fabinyi Theofil, Kubinyi Géza, Sztehló Kornél, Zsigmond Jenő és Horváth Sándor; református részről: Kun Bertalan, Antal Gábor és Bartók György püspökök, br. Bánffy Dezső, gróf Dégenfeld József, Darányi Ignác és Hegedüs Sándor főgondnokok, Bernáth Elemér, Simó Lajos, gróf Tisza István, Széll Kálmán és Zsigmond Sándor bizottsági tagok. Folyó hó 21-én délután mindkét fél külön tartott előértekezletet, a melyen a plenumban teendő proposíciókat megbeszéltek. A plenaris értekezlet tárgyalásai és részletes megállapodásai egyelőre nem publikáltak, s így azokból csak annyit közölhetünk, a mennyit a bizottság megengedhetőnek jelentett ki. Értesülésünk szerint a bizottság külön tárgyalandóknak és kidolgozandóknak ítélte a törvény 2-ik és 3-dik §-ának végrehajtásához tartozó kérdéseket, s e végre két külön bizottságot küldött ki,

az egyiket jogügyi, a másikat vagyoni bizottság címen. A jogügyi bizottságba kiküldték, báró Prónay Dezső elnöklete alatt Hegedüs Sándort, dr. Sztehló Kornélt és Zsigmond Sándort, ez utóbbit mint előadót. A vagyoni bizottságba Antal Gábor elnöklete alatt Zelenka Pált, Laszkár Gyulát, dr. Zsigmond Jenőt, Széll Kálmánt és gróf Tisza Istvánt. A két bizottság memorandum alakban fogja kidolgozni munkáját s ezek a munkálatok fogják képezni az újra összehívandó plenaris bizottsági ülés tanácskozásainak alapját. A jogügyi bizottság munkálata az egyenlőség és viszonyosság kérdéseit, illetve az ezekkel ma ellentétben álló és sérelmes gyakorlatokat; a vagyoni bizottság munkálata pedig a törvény anyagi végrehajtásának módzatait fogja felölelni.

— **300 gyermek kitüntetése.** Érdekes mozgalom indult meg tavaly Budapesten, hogy az iskolás gyermekeket szabad óráikban a virágneveléssel foglalkoztassák. Ezen nagy jelentőségű eszme lelkes előharcosa Mauthner Ödön cs. és kir. udvari magkereskedő, ki már 1901-ben több ezer növényt osztott ki tovább nevelésre gyermekek közt, most pedig díszes éremmel díjazta mindazokat, kik a legjobban nevelt és ápolt virágokat mutatták be. Mint értesülünk e héten ismét 5000 cserép jácintot osztott ki közöttük Mauthner Ödön, kinek a kertészet terén már annyi áldásos és szép közhasznú intézmény létrejöttét köszönhetjük. Mauthner nemcsak az ő ismert áldozatkészségével, hanem magvainak kitűnő minősége révén is rászolgált az általános elismerésre és büszkén vallhatjuk, hogy Európa három elsőrangú és legnagyobb magkereskedőinek egyike Mauthner Ödön. Legújabbán megjelent igen gazdag tartalmu képes magárjegyzékét ingyen küldi meg az érdeklődőknek, ha ez iránt megkeresik.

— **„Keresztény Népbarát“** naptárunk ez évi I. évfolyamából lelkészeknek, tanítóknak s theologusoknak, a mennyiben óhajtják, szívesen bocsátunk rendelkezésükre mutványképpen egy-egy ingyen példányt. Az érdekeltek ide vonatkozó szándékuk kifejezését 10 filléres levélbélyeg melléklésével legyenek szívesek mielőbb hozzánk juttatni. Karcag, 1903. febr. 1-én a „Magyar Biblia és Evangéliumi Irat Terjesztő Társaság“ alapkezelősége. (Karcag, IX. 2227.)

Szerkesztői üzenet.

F. Gy. Nagyikinda. Köszönöm. Rövid időn belől jönni fog. Ugyanezt izenem Dr. H. J. urnak is Besztereci-Vártanyára. — S. J. Milota. A kiváló férfiú halálhíre engemet is meglepett. A rólt való megemlékezés helye, is, szép is. De már ebben a számban nem adhattam ki. Azon an a mi késik, nem mulik.

Tartalomjegyzék: Az egyházi törvénykezés módosításra kiküldött konventi bizottság javaslata. Eröss Lajos. — Tárca: Az evolutió kérdése. Csiky Lajos. — Lelkipásztori híval. Nagy István. — Tanügy: A debreceni ev. ref. iskolaszéki elnökség jelentése az 1901/2. tanvról. Paedagogus. — Az országos református tanár egyesület központi igazgatóságának gyűlése. — Közéletünk: Válasz. Kubai Alajos. — Irodalom. — Nekrológ: Dr. Böhl Eduárd. Dr. Erdős József. — Különfélék.

Felelős szerkesztő: ERÖSS LAJOS.

Pályázat.

A debreceni ev. ref. kollégium gymnasiumában a földrajz és történelem tanításával összekötött rendes tanári állásra pályázat hirdette-

tik. Pályázhatnak olyan ev. ref. vallásu egyének, kiknek a földrajz és történelemből középiskolai tanári képesítésük van.

A tanszék évi javadalmazása 2400 kor. alapfizetés, 800 kor. lakbér, 5 évenként 5 ízben emelkedő 200 kor. korpótlék, melyre nézve a más tanintézeteknél rendes tanári minőségben töltött évek beszámíttatnak; azonban az alapfizetés az 1897. évi 183. sz. egyh.-ker. végzésnek a fizetési fokozatokra vonatkozó rendelkezése értelmében, 2800, 3200, 3600 koronára, végül pedig az ötödéves korpótlék 400 koronára emelkedhetik.

A megválasztott tanár az országos tanári nyugdíjintézetnek jogos és kötelezett tagja.

A pályázni kívánók vallásukra, végzett tanulmányaikra, tanári képesítésükre és eddigi szolgálatukra, egészségi állapotukra vonatkozó okmányokkal felszerelt kérvényeiket márc. hó 15-ig, a tiszántuli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához adják be.

A megválasztott tanár tanszékét székfoglaló értekezés tartásával 1903. szept. 1-én tartozik elfoglalni.

Kelt Debreczenben, 1903. évi február hó 13-dik napján.

Kiss Áron,
püspök

Pályázat,

a szamoshecsi lelkészi állomásra.

Javadalom: 21 hold 1510 □-öl föld, termény, pénzértéke 860 kor. Kongrua-kiegészítés 491 kor.

Pályázati kérvények kellőleg fölszerelve beadandók márc. 7-ig, Biki Károly espereshez Szatmáron. Az állomás elfoglalandó ápril. 24-én.

Debrecen, 1903. febr. 11.

Kiss Áron,
püspök.

Most jelent meg:

Szügyi József. „Négyhangu magyar ev. ref. Chorálkönyv“
II. kiadása, Ára 8 korona

és

Van-Oosterzee, „a Heidelbergi Káté 52 egyházi beszédben. Ára a 2 vaskos kötetre terjedő műnek füzve 10 korona, csinos és erős vászonkötésben 12 kor.

Megrendelhetők a kiadónál:

László Albert és Társa

a tiszántuli ev. ref. egyh.-ker. kizárólagos bizományosánál
Debreczenben.

Az utóbbi 2 koronás havi részletfizetésre is.

Az őszi és téli-idény alkalmából

Ruháinkat

NEUMANN M.

cs. és kir. udvari szállító

férfi fiu és gyermek ruha áruházában szerezzük be.

Legmegbízhatóbb bevásárlási forrás

Debreczen, Főtér, a magy. kir. postával szemben.

Alapított 1845-ben.